

ספר
קרבו
אליצור

לרבי מנצור מרזוק זצ"ל
מגדולי חכמי ירושלים

קונטרס ברירה

ספר קרבן אליצור

פלפלת כל שהוא
בקצת סוגיות ולשונות הרמב"ם ז"ל ושאר הפוסקים ז"ל
בדיני ברירה

הכינו וגם חקרו מעומק פלפולו הרב המובהק
כמהר"ר מנצור מרזוק נר"ו
בעיר אלהינו הר קדשו יפה נוף משוש כל הארץ
ירושלים תובב"א

ותשלם כל המלאכה בשנת
אשר יש להם שכר טוב בעמלם (תקל"ז) לפ"ק

(ע"פ נוסח השער דפוס ראשון)

ועתה יוצא לאור במהדורה חדשה מתוקנת ומפוארת

ע"י
בנימין שפיגל
לייקוואוד יצ"ו

בשנת אשר יש להם שכר טוב בעמלם (תשפ"ו) לפ"ק

לכל עניני הספר

בנימין שפיגל

54 Arosa Hill

Lakewood, NJ 08701

732-567-2376

spiegelbenny@gmail.com

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

תוכן ענינים

7	הקדמת המו"ל
9	פרקי מבוא

ספר קרבן אליצור - קונטרס ברירה

א	ביאור הגמ' בשותפין שנדרו הנאה זה מזה
י	ביאור תשובת מהרשד"ם בדין חלוקה בבית הכנסת
	לולב השותפין אם יוצאים בו ידי חובה ובחילוק בין השואל טבעת לקדש בה לשואל
יא	לולב לצאת בו
טו	בדין המקדש אשה בחפץ שאול
יח	בסתירה שיש להלכה בין הסוגיא בנדרים לסוגיא בכיצה
כ	בירור דעת הרא"ש אי ס"ל בדאורייתא יש ברירה או אין ברירה
כג	ביאור סוגיית הגמ' בשותפין שחלקו י' מלאים כנגד ט' מלאים וכלב
כט	ביאור סוגיית הגמ' בחיוב תרו"מ ומתנות בשותפות ישראל וגוי
ל	אי יש ברירה בדרכנן שעיקרו דאורייתא
לח	בחילוק בין הוברר ולבסוף נתערב לנתערב קודם שהוברר
מא	ביאור מתני' עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק
מו	ביאור הברייתא במחלל מעשר שני על פרוטה שתעלה בידו
נב	ביאור סוגיית הגמ' בעיסה ובהמה שחציה של עיר הנדחת
נה	ביאור סוגיית הגמ' בענין חישב להוציא המת מפתח אחד
סג	הערה בדברי הגמ' פשוט בביאור הרמב"ם בחלקו במלאים כנגד מלאים וכלב
	ביאור דין המחלל מעשר שני על מה שישתו הטוהורים ובסוגיא דצנועים האומרים כל הנלקט
סד	מחולל על המעות
עא	בדברי הרמב"ם במנהג הצנועים להניח מעות לחלל כרם רבעי
פד	ביאור דין האומר לסופר כתוב ואיזו שארצה אגרש
צו	בחיוב ביכורים בזמן שהיובל נוהג
צח	בענין גר ונכרי שירשו אביהם נכרי
קה	מפתחות

הקדמת המוציא לאור

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, שהחייני וקיימני עד הלום, לראות בהבשלת נדרי פרי רוחי, להוציא לאור עולם תורת אחד הגדולים מלפני כשלש מאות שנה, הלא הוא הגאון רבי מנצור מרזוק זצוק"ל מגדולי חכמי ירושלים ע"ה"ק, שחיבר ספר נרחב על מסכת עבודה זרה, אך ברבות הימים נטמן ונתכסה זיו תורתו.

רבינו נולד בארם צובא, בצעירותו נסע בירושלים ושם נתגדל לאילנא רברבא, עד ששימש בבית דינו של מהר"ט אלגאזי [עיין במבוא שהבאנו בהרחבה את תולדות חייו]. כסתו היתה מוטלת בין גדולי ישראל דאז, וכפי שכינוהו הג"ר דוד פארדו בספרו חסדי דוד וז"ל (תוספתא חולין פ"א הל' יא) "כבר עמד עליו אריה שאג הרב קרבן אליצור".

לפני למעלה משנה בא לפני הרה"ג ר' ישראל מאיר ינקלביץ שליט"א, ראש חבורה בבית מדרש גבוה לייקוואוד ומראשי החבורה העוסקים במסכת עבודה זרה (כהיום יש ב"ה יותר משלש מאות אברכים ההוגים במסכת זו), ואייתי בידיה ספר נכבד על מסכת עבודה זרה אשר שמו יקבנו 'קרבן אליצור', אך מטושטש מאוד באותיותיו, וקשה מאוד ללמוד בו, ובפרט בסוגיות ארוכות וקשות בהאי מסכתא. כידוע אין הרבה ספרים כידוע על מסכתא זו, ואמרתי נעשה ונשמע, ואני מוכן להוציא לאור עולם ספר זה לתועלת הלומדים, ויהיה לזכות נכדי אלחנן חיים בן מרים זעלדא, לרפ"ש בקרוב ממש.

מיד הלכתי והדפסתי דוגמא - צילום של דפוס ראשון שאלוניקי תקל"ז, אולם היה הלימוד קשה מאוד, ולא הביא התועלת הרצויה. אמרתי בלבי שאחזור ואדפיס הספר בשלמות הראויה לתורת רב האי גאון, ומסרתי המלאכה להרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א מנהל מכון "עלה זית" אשר איתמחי גברא להוציא ספרי קודש במקצועיות ובשלמות, כדי להדפיסו ברוב פאר להגדיל תורה ולהאדירה. ובחסדי ה' בחודש אדר שנה זו יצא הספר על עבודה זרה לאור עולם כליל בהדרו, בצורה מתוקנת ומאירת עינים לתועלת הלומדים. וגם שלחתי בני הבה"ח פינחס אליהו נ"י עם מנין לקברו של רבינו ביום היארציט ג' סיון בהר הזיתים.

והנה בתוך ספר קרבן אליצור על עבודה זרה, הדפיס רבינו גם קונטרס נרחב על הלכות ברירה, ובו דן בבקיאות וחריפות בכל ענייני ברירה בש"ס ופוסקים. קונטרס זה לא נכלל בהדפסה הראשונה, ועתה אני זוכה להדפיסו למען שלימות המלאכה, לעשות רצון צדיק. כמעשהו בראשונה כך מעשהו בשניה, גם בספר זה הושקעה עבודה רבה ונכבדה, מלאכה שהיא חכמה, הגהה מדויקת, פיסוק וקטוע ושילוב אלפי מראי מקומות בסוגריים, ועוד מעלות נכבדות, עד שממש פנים חדשות באו לכאן. גם הרבה ציטוטים נוספו למטה בהגה"ה, ובפרט מספר 'יד דוד' מרבי יוסף דוד זינצהיים.

רבינו השאיר עוד חיבורים, ביניהם הרבה שו"ת, וכן ספר צור תעודה ביאור על הלכות שלוחין להרמב"ם, וספר בן פדהצור דרושים והספדים. הכל נכלל ונרמז בשם צור הרומו לשמו. ועיין במבוא באורך שהרחבנו על חיבורי רבינו.

חובתי הנעימה להביע שיר תהילה ותודה לאכסניא של תורה, בית היוצר הגדול "בית מדרש גבוה", בו מתקיים בדורנו במלוא המובן מאמרם ז"ל (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט, אמר

רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ורבי אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל" - בית מדרשו של רבינו הגדול, מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל. את מקדש מעט זה שהקים מרן, ביסס והרחיב והעמיק לנטוע ולייסד בנו הגדול, מרן הגרי"ח ש"ק קוטלר זצוק"ל, ומאז נתברכה נחלתם כהנה וכהנה בידם האמונות של מרנן ורבנן ראשי הישיבה שליט"א, ה"ה הגאון רבי אריה מלכיאל קוטלר, הגאון רבי ישראל צבי ניומאן, הגאון רבי דוד צבי שוסטל, והגאון רבי ירוחם אולשין, שליט"א.

בבית גדול זה קיבל אאמו"ר זצ"ל תורה מפי רבו הגדול מרן הגר"א זצוק"ל ואף יצק מים על ידיו בשימוש חכמים, וכן למד בצוותא עם מרן הגרי"ח ש"ק זצוק"ל. וכן זכיתי גם אני בעקבותיו להתקשר עם האי בית אולפנא רבה במשך כ"ה שנות לימודי בו, ובחסד ה' זכיתי עוד להסתפח ולעמוד ולשרת בבית ה' כספרן ראשי ומנהל הספריות התורניות שע"י בתי המדרשות ואוצרות הספרים של הישיבה הק', אשר גם שימשו כאכסניא נאותה מאין כמוה לעריכת הספר דנן. יתן נא ה' הטוב עוז ותעצומות הקודש בידי ראשי הנערכים שליט"א, להגדילו ולהאדירו, בהרחבת גבולותיו עוד ועוד, הן בהוספת צורכי דרבנן בכמות ובאיכות, והן בהתפשטות מעגלי השפעתו הק' על פני תפוצות ישראל, כהכנה הראויה להתגשמות הייעוד הנבואי "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", במהרה בימינו אמן.

"מה' אשה משכלת" - ה"ה רעייתי הנאמנה שתחי' העומדת לימיני תמיד במסירות נפלאה, באהבתה הגדולה לתורה ולחיי תורה, ובה הנני תולה גם את זכותי להוציא הספר וזכות גידול ילדינו היקרים שי' בתורה ויראת שמים לתפארת. בזכותה אף אוחיל לחסד ה' שיוסיף ללוותנו, בבית מלא ברכת ה', בנים מאירים בתורה ובכל מלאכת עבודת הבורא, ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמו יתברך ולומדי תורתו לשמה, אמן ואמן.

אין המלאכה נקראת אלא על שם גומרה, הני צנתרי דדהבא, ידידי הנאמנים שהצטרפו אל המפעל להגדיל תורה ולהאדירה, הלא הם ר' יעקב וגן, ר' מאיר פישל, ר' נפתלי נתן ניימאן, ר' בנימין וועבר, וכן עוד אנשי-מעלה שנדבם לבם להוצאות הספר. יתברכו בברכת ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת, אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד.

ברכות והודאות לאחי הרה"ג ר' ברוך מרדכי שפיגעל שליט"א ולבני ר' אלחנן אלטר נ"י על עזרתם בהוצאת הספר. יתברכו מן השמים בכל מילי דמיטב.

התודה והברכה למכון עלה זית בראשות הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א ואתו עמו הרב יהודה ראטה שליט"א, שהשקיעו במסירות לילות כימים להוציא לאור עולם מקחו של צדיק על צד היותר טוב, מרישא עד גמירא. יהי רצון שתשרה ברכה במעשי ידיהם ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה. יהי רצון שזכות רבינו תעמוד לי ולמשפחתי ולנכדי ולכל המסייעים להתברך בברכת התורה, ונזכה שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם.

הכ"ד המייחל לזכות רבינו המחבר שתחול עליי ועל כל הנלוים אלי במפעל קדוש זה.

בנימין שפיגעל

באאמו"ר הרה"ח ר' אברהם אלחנן זצ"ל

בן הרה"צ רבי פנחס אליהו אדמו"ר מאוסטרוב - קאלושין זצ"ל

מגזע גדולי וקדושי ארץ זי"ע

לייקוואוד יצ"ו, תשפ"ו

פרקי מבוא ותולדות

בעמדנו בשער המהדורה החדשה של ספר קרבן אליצור, אמרנו לפרוש יריעה לתולדותיו של רבינו המחבר, הלא הוא "הרב המובהק השקדן בתורה"^א רבי מנצור מרזוק זצ"ל, מגדולי חכמי ירושלים לפני כ-250 שנה. לא רבות הידיעות אודותיו, והמעט שבידינו נאסף מספרי רושמי קורות הדורות וממאמרים שונים^ב, וכן ע"פ פרטים ביוגרפיים המוזכרים בתוך ספרי רבינו.

תולדות הגאון רבי מנצור מרזוק זצ"ל

רבינו נולד בשנת תפ"ג בעיר ואם בישראל חאלב שבסוריה - היא ארם צובא, שהיתה עיר מלאה תורה וחכמה מימי קדם^ג. שם אביו ואמו לא נודעו לנו^ד.

אביו נפטר בגיל צעיר ורבינו לא הכירו. רבינו גדל בעוני ובמחסור, והיה כרוך אחר אמו שפרנסה את המשפחה במאמצים רבים. למרות קושי הפרנסה, התעקשה אמו לשלחו לבית המדרש יחד עם אחיו הגדול, ר' סעדיה, למען ישקדו על התורה. רוב הנערים באותה תקופה היו יוצאים לעסוק במלאכה לסייע להוריהם בפרנסת הבית, אולם צדקנית זו לא הניחה לבניה ליטול חלק בפרנסת הבית, וכל חפצה היה שיעסקו בתורה ובעבודת ה'.

רבינו מפליג הרבה בשבחה: "ואולם חיובא רמיא עלי לשבח ולפאר למעשה ידי א'ם מחזקינא טיבותא עלי... נפש עמלה על המחיה ועל הכלכלה ואף השמלה ותתן טרף לביתה"^ה.

לאחר שרבינו ואחיו קנו תורה וחכמה בחאלב, וראו ברכה בלימודם, עלו לירושלים עיר הקודש, למען יוכלו להתעלות בתורה כפי ערכם. ירושלים של מעלה באותה תקופה היתה מרכז תורני שממנו תצא תורה, היו בה ישיבות רבות, וגדולי תורה רבים ומפורסמים קבעו משכנם בתוכה. בין חכמי ירושלים בעת ההיא, יש למנות את החיד"א, האור החיים, מהרי"ט אלגאזי, רבי ישראל מאיר

א. לשון המצבה.

ב. ביניהם נזכיר את 'תולדות חכמי ירושלים' (פרומקין, חלק ג עמודים 101-102), הקדמת ספר 'מלל לאברהם', מאמרו של הרב אליהו בר שלום מצאצאי רבינו (מוסף יתד נאמן ע"ק בהעלותך תשמ"ט), ועוד.

ג. כבר רבי סעדיה גאון ישב בה, ואף הרמב"ם משבח אותה שיש בה 'מקצת חכמים ועוסקים בתורה'. בין גדולי התורה שישבו בה, נזכיר את רבי דוד הנגיד (השני - דור ששי להרמב"ם), והרבנים למשפחות דוויק, הררי-רפול, חמווי, לניאדו, סתהון, עבאדי, עטייה, ענתיבי, קצין, שְׁרִים - ועוד רבים וגדולים.

ד. באותה תקופה חי בירושלים רבי חננאל מרזוק (סלאמיה), "זקן ונשוא פנים חונן דלים, כבוד שמו ראש המשרה", נפטר ז' מר חשון התק"ט. פרומקין כתב שהוא 'ראש המשפחה' של רבינו.

ה. הקדמתו לקרבן אליצור. ועוד כתב בהקדמת צור תעודה: "הן אני נשארתי דל ורזה, משגננו אב, והאם רובצת על הבנים, דלא ניזיל בתר רובא דעלמא, לזאת יקרא אשה, בית נאמן... ולי מה יקרו מעשי ידי אם, רבת המעלות, ותעש בחפץ כפיה, מעשה רב, דרך גבר בעלמא, זאת היתה לנו, אימא שלום, למעלה ולמחסה, והאם רובצת על הבנים, היא סמכתנו על התורה ועל העבודה, בצל החכמה, דלא ניזיל בתר רובא דעלמא...".

מזרחי בעל 'פרי הארץ' ואחיו רבי נסים חיים משה מזרחי בעל 'אדמת קדש' [מכונים 'הנרות המזרחיים'], רבי רפאל מיוחס בעל 'פרי האדמה', רבי רפאל יוסף חזן בעל 'חקרי לב', רבי יונה נבון בעל 'קרית רב' על הרמב"ם (בנו של רבי אפרים נבון בעל המחנה אפרים), רבי יצחק אבולעפאי בעל 'פחד יצחק', ועוד רבים.

בבואו לירושלים נכנס רבינו ללמוד בישיבה המפורסמת 'בית יעקב פיריאר', אשר נודעה לשם ולתהילה, והיתה אחת המובחרות שבירושלים¹. באותה העת לימדו בישיבה גדולי חכמי ירושלים, ביניהם הראשון לציון רבי ניסים חיים משה בעל 'אדמת קדש'², אחיו רבי ישראל מאיר מזרחי זצ"ל בעל 'פרי הארץ' - שנתמנה באחרית ימיו לראש הישיבה³, והראשון לציון רבי רפאל בכ"ר מיוחס זצ"ל בעל 'פרי האדמה' - אף הוא עמד בראשות הישיבה⁴. רבינו מספר בשבחה של הישיבה

ו. בספר פדה את אברהם (לר' אברהם יוסף מונסה - עמ' תנו) מביא שמועה אודות רבינו, שבבואו לירושלים עסק במסחר, וה'שמאי' מטעם בית הדין העניש אותו מפני שהפקיע שערים. כשראה רבינו שכל כך יפה כח בית דין וכח התורה, גמר בדעתו להתמסר לתורה, והיה עובד מעט ולומד הרבה עד שגדל מאד בתורה, וכל זה בסתר. פעם היו חילופי מכתבים בין הראשון לציון לרב גדול מהעיר דמשק, ורבינו היה המוליך והמביא, ומתוך עיונו העיר הערות על הגליון, וכך נודעה גדלותו. הראשון לציון התפעל ממנו והמליץ לאנשי הועד להכתיר אחריו את רבינו לראשון לציון. - עד כאן השמועה בקיצור נמרץ, אולם יש בה הרבה דברים שאינם עולים יפה עם שאר המקורות, ונראה שאינה בת סמכא. ז. ישיבת 'בית יעקב פיריאר' היתה ישיבה ותיקה בירושלים שהתקיימה בין השנים תנ"א ועד סביבות שנת תר"ס-תר"פ. היא נוסדה ונתמכה על ידי הגביר יעקב פיריאר מאמסטרדם, בהשפעתו של בעל הפרי חדש. הישיבה היתה אחת ממוסדות התורה החשובים ביותר בירושלים, ובין לומדיה נמנו גדולי החכמים בירושלים. ח. רבי ניסים חיים משה בכ"ר יוסף מזרחי, הראשון לציון, נולד בסביבות שנת ת"צ בירושלים. התייתם בגיל צעיר, וגידל את אחיו הרב ישראל מאיר מזרחי (מחבר הספר פרי הארץ). יחד למדו בישיבת 'בית יעקב פיריאר'. נאסר פעמיים בידי השלטונות העותמאניים, ככופר נפש על חובות היישוב היהודי בירושלים. ואז הוסיפו לו עוד שני שמות על שמו המקורי משה, תחילה חיים, ואחר כך ניסים. בשנת תק"ה מונה לכהן כראשון לציון, ומילא תפקיד זה כארבע שנים, עד לפטירתו. הוא ובית דינו תיקנו מספר תקנות. נפטר ביום שישי, ערב שבת פרשת חקת, ד' בתמוז תק"ט, ונקבר בבית הקברות בהר הזיתים, סמוך לאחיו רבי ישראל מאיר ולקבר בעל האור החיים. חיבר שו"ת 'אדמת קדש' על ד' חלקי השולחן ערוך.

ט. רבי ישראל מאיר בכ"ר יוסף מזרחי, מגדולי חכמי ירושלים. אחיו - רבי נסים חיים משה מזרחי כיהן כראב"ד וראשון לציון בירושלים. שני האחים היו מכונים "נרות המזרחיים" (וכן כינה אותם רבינו). רבי ישראל מאיר למד בבית המדרש 'בית יעקב פיריאר'. בשנת תפ"ו יצא בשליחות לעיר קושטא, ומשם לשאלוניקי ולא קורפו, ובכל מקום נתקבל בכבוד על ידי רבני העיר, וייסד חבורות ללימוד תורה. בשונו לירושלים נתמנה לדיין בבית דינו של הראשון לציון רבי אליעזר נחום, והיה מחשובי המלמדים בישיבת 'בית יעקב פיריאר'. העמיד תלמידים רבים, בתוכם רבי יונה נבון. בערוב ימיו שימש ראש ישיבת 'בית יעקב פיריאר' למשך כשנה, עד פטירתו כנראה בשנת תקט"ז. נקבר בהר הזיתים סמוך לאחיו רבי ניסים חיים משה מזרחי ולקבר בעל האור החיים. חיבר שו"ת 'פרי הארץ', וכן עוד ספרים שנותרו בכתב יד.

י. הוא הראשון לציון רבי משה רפאל מיוחס בכור בכ"ר שמואל (כיון ששמו היה גם 'בכור' השתמש בו לכבוד אביו רבי שמואל, והיה חותם 'רפאל מיוחס בכ"ר שמואל' - בן כבוד רבי שמואל, ולעיתים השמיט את ה"ת וחתם 'בכר'). נולד בשנת תנ"ה בירושלים. כשהיה בן שלוש נפטר אביו, ומשפחתו עברה לגור בבית סבו. בחשוון תפ"ג נשלח להשתדל בקושטא לפרעון המיסים הגבוהים שהוטלו על יהודי ירושלים, ועלה בידו. בדרכו חזרה לירושלים, נתקל בשודדים שנטלו את כל רכושו והרגו את חמורו, וכשביקשו לרצחו נעשה לו נס, ולא עלתה בידם. השודדים נרתעו מקדושתו והשיבו לו את כל רכושו, ושילחו אותו לחיים, ורבי מיוחס קבע את היום הזה, ט"ז אדר תפ"ג, כיום נס לו ולזרעו. משנת תקי"ג עמד בראשות ישיבת 'בית יעקב פיריאר', ובשנת תקט"ז נתמנה למשרת הראשון לציון. נפטר ביום כ"ב אב תקל"א ונקבר בירושלים. חיבר את הספרים 'פרי האדמה' על הרמב"ם, 'מזבח אדמה' על השולחן ערוך, 'פני אדמה' דרשות, ו'מנחת ביכורים' על הש"ס.

ומייסדה: "מה נורא המקום הזה בית גדול קדושה ראשונה דמעלמא, ששבחו ניכר בשמו בית יעקב פריא תנצב"ה, משם תורה יוצאה אתבשם עלמא"י^א.

בירושלים נפתחה תקופת התעלות עבור רבינו, הוא דבק ברבותיו והסתופף בצילם בכל עת, "והנה אנכי נער לא ימיש משמוש חכמים לפני מלכים המה הגבורים הנו"ל לשתות בצמא את דבריהם הנאהבים והנעימים". באופן מיוחד היה מקורב לראש הישיבה רבי רפאל מיוחס^ב, שאף כתב לו הסכמה מופלגת לספרו 'קרבן אליצור', בו מודה לקב"ה שזיכה אותו לראות בתפארת תורתו של תלמידו, ומתבטא בחביבות על רבינו: "באמת אמרו יש אב מעיד על בנו". כאשר נפטר רבי רפאל מיוחס, הספידו רבינו בכל לבב: "על כי האי ריתחא, על זאת תאבל הארץ, יגדל המספד בירושלים, וי לה לארעא דישראל דחסרא גברא רבה, ויחנו בחסרות, אוי מה היה לנו, עודינו באבו, מלך ביופיו, ידיו רב לו, מתעסק בקדשים, הוא היה מכווין, מסדר את המערכה, והן בעון אתא א"ד ופסיק, ופגעה מידת הדין, ואל על יקראוהו, לחזות בנועם ה'..."^ג.

רבינו היה שוקד על התורה ימים ולילות, "לא ימוש מתוך האהל, יושב אהלים קורא ושונה תלי תלים לילות כימים, מתעסק בקדשים ספרן של צדיקים להבין ולהורות מים עמוקים"^ד. כך עלה ונתעלה בתורה ובחכמה, קנה דרך לימוד מעמיקה וסברא ישרה. ברוב שקידתו קנה גם בקיאות עצומה בים התורה - במקרא ומפרשים, ב' התלמודים ומדרשים, ראשונים ואחרונים. עד שהיה מהאריות שבחבורה.

חביבות התורה של רבינו ניכרת בריבוי הספרים שבהם עסק. בכמה מקומות הוא מזכיר ספרים שהשאל מאחרים כדי לעסוק בהם^ה, וכן מביא כמה פעמים כתבי יד שבהם השתמש, דוגמת פירושי הרא"ה, מהר"י קורקוס, רבי שמואל גארמיזאן, רבי שלמה סיריליאן, ורבי אליעזר בן יעקב. יציין, שבישיבת 'בית יעקב פיריא' היה אוצר הספרים נכבד^ו, ולפחות חלק מכתבי היד מקורם מאוצר הספרים^ז.

רבינו היה מוכתר בכל מידה נכונה, "שלם בכל מדות טובות מאליפות מרובבות"^ח. למרות גדלותו לא רם ליבו והיה עניו ושפל רוח, וכלשונו: "ידענא בנפשאי מיעוט ערכי עלי דכחיש חילאי

יא. הקדמת ספר צור תעודה. ובהקדמת קרבן אליצור: "בית מדרשו של שם גדול מכל בני קדם, שופריה דיעקב כולו מלא חסדים תפארת רום אנשים וכליל לאישים, כמוה"ד יעקב פריה תנצב"ה, כל שיש לו שם כשמו, ונקרא שמו מדרש בית יעקב פריה בחצרות בית ה' בעיר אלהינו".

יב. בהקדמת ספר צור תעודה מזכיר רבינו רק את שני ראשי הישיבה - רבי ישראל מאיר מזרחי ואחריו רבי רפאל מיוחס, אולם רק על האחרון כתב התואר 'מ"ו' (-מורי ורבי).

יג. ההספד נדפס בבן פדהצור, וראה שם באריכות.

יד. לשון תלמידו רבי בנימין נבון בהקדמת קרבן אליצור.

טו. כגון: "וכאן נמצאו אתי במחיצתי חידושי הרמב"ן כעת בתורת שאלה, ושוב נדפסו חידושי הריטב"א וראיתי מה שכתב בשם הרמב"ן". וכן: "וכעת בידי נמוקי הרא"ה מכת" בתורת שאלה".

טז. מבנה הישיבה כלל שלושה חדרים: בית המדרש הגדול בו ישבו תלמידי חכמים שקיבלו קצבה מאת הישיבה, בית המדרש הקטן לאלו הלומדים ללא קצבה, וחדר שלישי היה אוצר הספרים.

יז. לשון רבינו: "וחזה הוית למוהר"ש שירליו ז"ל בכת"י שהוא מצוי בבית מדרשינו בית יעקב פריא תנצב"ה". כמו כן רבי אליעזר בן יעקב היה מראשי ישיבת 'בית יעקב פיריא' לפני תקופת רבינו, ויש לשער שכתבי ידו 'חזון נחום' נותרו ברשות הישיבה. יח. רבי בנימין נבון.

ואיני כדאי הא גופא לא צילא דעתאי, דורשי'ם אותו לגנאי... עישור שאני עתיד למוד אין בו לא חכמה ולא תבונה מילי דכדי אע"ג דאינהו לא חזי מדי הבל הבלים...". את ספריו לא כתב כדי להתפרסם ולהראות את גדולתו בתורה, אלא כדי להועיל לעצמו לזכור החידושים^ט.

כאשר נתמלא הגביע על גדותיו, החל רבינו להרביץ תורה לרבים. תוארו של רבינו היה מרשים, גבוה משכמו ומעלה מכל העם ובעל הדרת פנים מופלאה, והיתה לתלמידיו יראת הרוממות ממנו, בבחינת "אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו". מאידך, רבינו התייחס לתלמידיו באהבה ובמסירות וסייע להם בכל יכולתו, כעדות תלמידו "הוא היה לי אבא רחמנא ובצלו חמדתי ויהי לי לישועה בצרות"^כ. בין תלמידיו היו האחים הגדולים רבי בנימין נבון (מחבר ספר 'פי שנים') ואחיו רבי מרדכי נבון, בניו של רבי יונה נבון בעל 'נחפה בכסף'.

ספרא רבא היה רבינו, מיום שעמד על דעתו לא הניח הקולמוס מידו, והיה מרבה לכתוב חידושי תורה מאשר חננו ה', וכלשונו המליצית: "כי מיום שעמדתי על דעתי קיימתי בעצתי וקנ'ה לך חבה, והיה הטוב ההוא אשר אלהים את עבדו בתורתו הקדושה מן הבא לידו פשט העני את ידו וידו אוזחת במסכת קנים, זה יכתוב ידו על הנייר ועל הדפתרא זאת התורה מבקר לערב עד כי ינטו צללי, למען יעמוד ימים רבים ולא תשכח לא משכחת ליה". כאמור, תכלית כתיבתו היתה כדי להועיל לעצמו לזכור החידושים.

ארבעה ספרים חיבר רבינו, שלשה מהם נדפסו - 'קרבן אליצור', 'צור תעודה' ו'בן פדהצור', וכן חיבר 'בית צור' שנותר בכתב יד (להלן נרחיב אודות חיבוריו). כמו כן כתב תשובות בהלכה לשואליו, חלקן נדפסו בספריו. עוד מזכיר רבינו^{כא} שיש לו ספר שו"ת ששמו יקבנו 'בן פדהצור' (מלבד ספר הדרשות שבשם זה), וכן חיבור על פרק ד' ממסכת עבודה זרה.

רבינו גם מתאונן על חלק מכתביו שאבדו: "עד כאן מצאתי והשאר אכלוהו הני עכברי רשיעי... וזכורני שכתבתי על כל דברי הרב הנזכר וחבל על דאבדין". ובמקום אחר כתב: "עד כאן מצאתי והשאר נאבד ממני אגב טירדות המגפה לא תקום פעמים צרה וחבל על דאבדין". כמו כן, אף שספר קרבן אליצור הינו רק על חלק ממסכת עבודה זרה, אולם רבינו מזכיר בתוך הדברים את חידושי על מקומות אחרים במסכת זו^{כב}.

כתבי רבינו מצויינים בלשון לימודים צחה בסגנון בהיר וקולח, שכל קורא מבין מיד את כוונתו. סגנון מיוחד יש בהקדמות ספריו, שם הוא משתמש בלשון מליצית עשירה, תוך שימוש בחלקי פסוקים, משחקי לשון, ביטויים שונים - והכל בחרוזים תואמים, מלאכת מחשבת משובבת לב^{כג}.

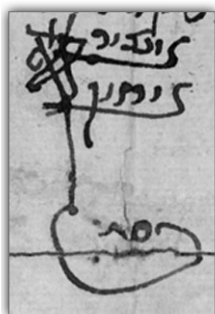
יט. הקדמת רבינו לספר צור תעודה.

כ. רבי מרדכי נבון.

כא. הקדמת צור תעודה. וכן הזכיר דרך אגב בספר קרבן אליצור: "אמנם מדברי התוס' לשם (נב, א ד"ה תנהו ענין) לא משמע הכי, ושם הקשיתי על דבריהם" - משמע שהיו חידושים כתובים גם על פרק רבי ישמעאל.

כב. כגון: "דלא כהרב שער אפרים בחידושו, יע"ש שדחה דבריהם וכמו שיבואו דבריו בחידושיי על דף ע"א בסייעתא דשמיא" - משמע שהיו לפני רבינו חידושים כתובים גם להמשך הפרק, ואנו לא זכינו ולא הגיעו לדפוס אלא עד דף ס"ה. גם בפירוש האחרון בספר מציין רבינו פעמיים להמשך, ואיננו. וראה עוד בהערה קודמת.

כג. סגנון זה היה נפוץ בקרב הספרדים באותה תקופה.

חתימתו של רבינו

רבו הגדול שהכיר במעלתו, הראשון לציון רבי רפאל בכ"ר מיוחס, מינהו לשמש כדיין בבית דינו, והוא משבחו למאד על תבונתו לירד לעומק הדין "טובינא דחכמי, רחימא דנפשאי החכם השלם דיינא דנחית לעומקא דדינא עצום ורב". בהמשך נתמנה רבינו לדיין בבית דינו של המהרי"ט אלגאזי, ולעיתים היה רבינו חותם שני אחריו^{כד}. רבינו ניצל את תפקידו כדיין להציל עשוק מעושקו ולחלץ עני מעוניו^{כה}. רבים מעסקי הציבור בעיר התגלגלו לפתחו, וחתימתו מופיעה יחד עם רבני העיר על תקנות העיר, מינוי שדרי"ם לשליחות בגולה, ועוד.

כמו כן נתן הסכמות לכמה ספרים, ביניהם ספר 'עיני אברהם' לרבי אברהם ציפיג מחכמי תונס, וספרי רבי אברהם מהעיר לאסק שבפולין ('בית יעקב', 'וחשב לו הכהן').

רבינו אף טעם מיערת הדבש בתורת הסוד, והיה מן 'המכוונים' בישיבת המקובלים הנודעת 'בית אל' מיסודו של רבי שלום שרעבי זיע"א. בהמשך אף נתמנה להיות מראשי הישיבה, ובשטר שליחות מטעם הישיבה של השד"ר רבי אברהם חנגי, חותם רבינו שני במעלה, אחרי הראשון לציון רבי רפאל משה בולה.

פה מפיק מרגליות היה רבינו ונחל נובע חכמה בכל תחומי התורה, כפי שהעידו תלמידיו רבי בנימין ורבי מרדכי נבון, וכפי שניתן לראות מספריו בהלכה ובאגדה, המלאים חריפות ובקיאות בעיון עצום. היה דורש ברבים לעת מצוא במילי דאגדתא הממשיכים את הלב, וכן נקרא להספיד על מת, ודרשותיו והספדיו נדפסו בספרו בן פדהצור. עוד היה מורה לשואליו את דבר ה' זו הלכה^{כז}.

בירושלים של מעלה באותה תקופה, אמנם היתה התורה ברום המעלה, אולם אחינו בני ישראל היו שפלים ונרדפים בידי השלטונות, וסבלו מהם הרבה, כפי שמזכירים רבינו ותלמידו רבי בנימין נבון בהקדמותיהם, והתלמיד מתפלל להשי"ת, "הוא יפרוק יתנא מפום אריותא גוי עז פנים מכים ועונשין שואלין ודורסין דריש אותו בדבילה ומחו ליה אמו'חיה מאה עוכלי בעוכלא". רבינו מזכיר גם

כד. בעת המחלוקת בין ראש רבני ארם צובה מהר"ש לניאדו לבין רבי יהודה קצין (בעל 'מוחנה יהודה'), נשאל עליה רבינו בתור אחד מגדולי רבני ודייני ירושלים, ופסק כדעת ר' יהודה קצין (על פולמוס זה ראה באריכות בהקדמת ספר מלל לאברהם) הוצאת מכון הכתב).

כה. הקדמת רבי מרדכי נבון לבן פדהצור.

כו. נציין כאן כמה נושאים שהתפרסמו בהם דברי רבינו:

א. מחלוקתו על המחנה אפרים, דמהני קנין משיכה באתרוג לצאת בו ידי חובה דאורייתא.

ב. במי שגזל אתרוג, שמצדד רבינו דמהני מחילת הבעלים אחר החג למפרע לצאת בו ידי חובה.

ג. איסור רוצה בקיומו בחמץ.

ד. אין לו אבל שכיח לקנות, חשיב תרי עברי נהרא לענין לפני עור, ורק אם נותן גוף האיסור עובר, כגון שנותן היין לנזיר, אבל מעות שרי אף שעל ידם יכול לקנות יין.

ה. שלדעת הרשב"א איסור שלא כדרך הנאה אסור מדאורייתא ואפ"ה מותר לחולה שאין בו סכנה.

ו. בדעת הסמ"ג שאמירה לעכו"ם אסורה מדאורייתא.

מגפה שאירעה בירושלים בחודשי אדר שנת תק"כ, מספר שהיה סגור מחולי המגפה³⁵, ומתאונן על אובדן כתבי יד עקב "טירדות המגפה".

בירושלים נשא רבינו את "האשה רבת המעלות המעטירה"³⁶ מרת רוזולה. ממנה נולדו לרבינו בנות כט.

מרת רוזולה האריכה ימים אחרי רבינו, ואחרי פטירתו התאמצה לממן את הדפסת את ספרו 'בן פדהצור', למרות דוחקה. מקום מנוחתה כבוד בהר הזיתים, וזה נוסח מצבתה [חלקו נמחק]:
 'מק' האשה הכבודה הצנועה מ' רוזולה אלמ[נת] הרב המובהק כמהור' מנצור מרוזק יום.. לח[וד] ש...'

רבינו נפטר בד' לחודש סיון שנת תקמ"ג³⁷, ונתאבלו עליו והספידוהו חכמי ירושלים עיה"ק. גם בעיר חאלב, מקור מחצבתו, נספד רבינו כהלכה על ידי רבי אברהם סתהון, אב בית הדין וראש הרבנים בעיר לא. מקום קבורתו בהר הזיתים בירושלים³⁸, וזה לשון המצבה:

כו. "כי גם אנכי עמדתי כיד ה' הטובה עלי ולא היה הספר אתי במחיצתי יען קראתי ענין זה בהיותי סגור מחולי המגפה אשר שם בארץ לא תקום ולא יהיה כ"ד". ובמק"א: "ר"ח אדר שני התק"ך התחלתי לכתוב על פרק השוכר בהיותי סגור מחולי המגפה השם יצילנו", ובהמשך: "והן עתה אחרי צאתי מהסגר אינה ה' לידי ספר חזון נחום".
 כח. הקדמת רבי מרדכי נבון לספר בן פדהצור.

כט. כמה מכותבי הדורות כתבו שרבינו נפטר עירי ללא זרע של קיימא. וכן משמע קצת מהקדמת רבי בנימין נבון לקרבן אליצור: "וזרועים מומנו יעמודו בנים כשתילי זרע רב מגיני ארץ אשילי רברבי ועיני אדוני רואות ושמה בלבו שמחה שלימה כי ירבה כבוד ביתו".

אולם לכאורה משגה הוא, שמצינו שטר מעשה בית דין שבירושלים אודות מעשה מכירה לרבי יעקב ב"ר יוסף בכור ׳ ונישטי (נדפס ע"י מאיר בניהו במאמרו 'השד"ר רבי יוסף ׳ ונישטי', בתוך קובץ 'ירושלים א' תש"ח, עמ' קפה-קצג), ובתוך הדברים נכתב: ראינו שטר מעשה בית דין מש' התקנ"ה דחתימי עליה עט"ר מוה"ר הגדול מרן מהריט"א ז"ל וב"ד ז"ל שזיכו ב"ד חזקות הנ"ל להרב המופלא כמהר"ס ׳ ונישטי ז"ל, מצד ירושת בנות הרב בעל קרבן אליצור ז"ל, ונגדרנו אחריהם וכו'. יש לציין גם לאגרת המלצה מאת רבי אליהו סלימאן מני על השד"ר יוסף המ' בכור בן ונישטי, שנדפסה ב'מן הגזנים' הוצאת אהבת שלום (כרך ח עמ' רה), ושם כתב עליו: נושא משך הזרע להרב הגאון הגדול המפורסם בדורו בעה"מ ס' פי שנים זצוק"ל, חוטר מגזע הרב הגאון המפורסם בעה"מ ס' קרבן אליצור ובן פדהצור וצור תעודה זיע"א וכו'. לא ידעתי מי הוא 'חוטר מגזע הרב וכו' קרבן אליצור', האם השד"ר הנזכר, או שמא הרב בעה"מ ספר 'פי שנים', הוא ניהו רבי חיים מרדכי בן רבי בנימין נבון שהיה תלמיד רבינו [ושמא רבי בנימין נבון או בנו נשא את בתו של רבינו]. כמו כן, בספריה הלאומית בירושלים נמצא ספר כת"י דרושים וחיזושים למחבר לא ידוע (בערך שנת תקצ"ט), ובתוך הדברים כותב כמה פעמים "להרב מר זקנינו הרב בן פדהצור".

מכל האמור עולה בבירור שהיו לו לרבינו עכ"פ בנות. ולשון תלמידו בהקדמתו הנ"ל צריך תלמוד. אולי כתב כן בטרם נולדו, או שמא כוונתו שלא היו לרבינו בנים כי אם בנות.

בימינו נשתמרה מסורת בקבלה בידי משפחת בר-שלום (מרוזק) שהם צאצאי רבינו. על משפחה זו נמנים רבנים ידועים, הם האחים הרב עזרא בר-שלום (ראב"ד בתל אביב) והרב יוסף בר-שלום זצ"ל (הרב הראשי לבת ים).

ל. כך נחקק על מצבתו שנת ב'ש"ר א'ל' [ואולי יש להוסיף ג' ממילת וג'דול, ולפ"ז נפטר בשנת תקמ"ו]. בספר "תולדות חכמי ירושלים" כתב שנפטר בשנת תקמ"ט, אבל זו טעות מוכרת שהרי ספרו בן פדהצור נדפס בשנת תקמ"ו [כמופיע בשער שנת מת"ק] והוזכר שם בברכת המתים, וכן בהקדמה מקונן עליו תלמידו עיי"ש.

לא. נדפס בספרו 'מלל לאברהם'.

לב. גוש בוראק, חלקה ט"ו, שורה 20, מספר 36.

הציון הלז' בהוד'
 קברת להאי שופרא כלל גדול
 בתורה מלך צור נודע בשערי' שמו
 שני ספרי תורות זה קרבן אליצור שני
 בקדש מעוז ומחסה צור תעודה
 בית גדול בית צור, מר' מהו' רבא הרב
 המובהק השקדן בתורה כמוהר"ר
 מנצור מרזוק תנצב"ה והיתה מנוחתו
 כבוד יום ד לח' סיון ש' שר וג'דול נפל
 היום ביש'רא'ל לפ"ק ליצירה

חיבוריו

רבינו השאיר אחריו ברכה חדושים רבים בהלכה ובאגדה, מהם נדפסו שלשה ספרים והרביעי נותר בכתב יד. שמות כל הספרים כוללים את התיבה 'צור', רמז לשמו.

באותם השנים שבהם חיבר רבינו את ספריו (תקל"ז - תקמ"ו), היו מכונות דפוס היו רק בוונציה וליוורנו האיטלקיות, או בשאלוניקי העותומאנית^ל. רבינו שלח את ספריו להדפסה בשאלוניקי^ל, ומפני שלא היה באפשרותו להיות בעצמו במקום ההדפסה, נחלץ לעזרתו רבה הראשי של שאלוניקי רבי רפאל חיים קובו זצ"ל, וסייע בהדפסת הספרים שנשלחו מירושלים, ורבינו מזכירו לטובה^ל. גם ספר בן פדהצור שנדפס אחרי פטירת רבינו, נעשה בהשגחת רבי רפאל חיים קובו.

ואלו הן ספרי רבינו:

(א) **קרבן אליצור**, פירושים על פרק ג' ופרק ה' ממסכת עבודה זרה, וכן על דיני ברירה. להלן נאריך ונוסיף פרטים על ספר זה שנתבררו מתוך עבודתנו.

(ב) **צור תעודה**, ביאור על הלכות שלוחים להרמב"ם, וחדושים.

הספר כולל ביאור רחב מאוד על פרקים א-ג מהלכות שלוחין שבספר משנה תורה, ודן כסדר כל הלכה שבפרקים אלו ע"פ מפרשי הרמב"ם, ראשונים ואחרונים, ומפלפל בסוגיות הנוגעות לנושאים הנידונים בשלושת הפרקים הנ"ל. בסוף הספר יש מעט שו"ת בעניני חו"מ, וכן מפתח מקורות.

לג. כיום ביוון.

לד. תהליך הדפסת הספר ארך זמן רב, הסכמות רבי רפאל מיוחס נכתבה כבר בשנת תק"ל, אולם ההדפסה בפועל היתה רק בתקל"ז.

לה. בהקדמת צור תעודה: "עין השגחתו היתה עלי, במידה טובה מרובה, גם את הראשון גם את השני (שני הספרים - קרבן אליצור וצור תעודה), שהיא תפארת למושרה, לא יערכנה זהב ורב פנינים, כל חללי עלמא, יהא רעוא מן קדם אלהא דשמיא, כסאו יהיה נכון בניית ברמה, רם ונשא למילא מן כל ברכתא, יהי אלקיו עמו, יצרנהו כאישון עינו...".

פרקי מבוא ותולדות

ספר 'צור תעודה' הודפס לראשונה בשאלוניקי בחיי רבינו בשנת תקמ"ג^ל (1783). בשנת תשנ"ז (1997) הודפסה מהדורת צילום (בג' כרכים) על ידי "מרכז זכרון קדושי פולין" - אשדוד.

(ג) **בן פדהצור**, דרושים והספדים.

ספר 'בן פדהצור' הודפס בשאלוניקי בשנת תקמ"ו^ל, אחרי פטירת רבינו, בהשתדלות תלמידו רבי מרדכי נבון. רבינו עצמו ביקש מתלמידו זה להדפיס הספר, והלה מילא את צוואתו^ל. הוצאות ההדפסה שולמו על ידי אלמנת רבינו, מרת רוזולה.

המהדיר ליקט דרשותיו של רבינו, דרוש אחד לכל פרשה, אולם בחלק מהפרשיות לא מצא המהדיר דרשה מאת רבינו, ולכן הביא תחתיהן הובאו דרשות מאחיו של רבינו, רבי סעדיה, וכך נותר ממנו שם ושארית לדורות.

רבינו חורז מקראות ומדרשים הלכה ואגדה בפלפול וחרפות. הוא פותח במדרש הקשור לפרשת השבוע, מקשה עליו כמה קושיות, ושוב הולך ומתרחב בטוב טעם ודעת, ע"פ יסודות מוצקים הנלמדים מהתנ"ך, הש"ס והמדרשים. חלק מהדרשות הן הספדים על כמה גדולי עולם לט, וסגנונם דומה בדרך כלל לסגנון שאר הדרשות.

בסוף הספר יש מפתחות מפורטות למקרא, חז"ל ראשונים ואחרונים, וממנו ניתן להתרשם מבקיאאותו העצומה של רבינו גם בענייני אגדה.

(ד) **בית צור**, נשאר בכתב יד^י.

עוד הרבה מחדושי תורתו של רבינו הובאו בספר מחנה יהודה לרבי יהודה קצין מארם צובה (נפטר י' חשון תקמ"ד).

ספר קרבן אליצור

ספר 'קרבן אליצור' הוא ספר הביכורים של רבינו, וכאמור לעיל, הוא כולל פירושים על פרק ג' ופרק ה' ממסכת עבודה זרה, וכן על דיני ברירה. רבינו קראו בשם 'קרבן אליצור', כי מספר **אליצור** עם נו"ן הקרבן, עולה בגימטריא **מנצור** עם הכולל (387).

רבינו מברר כסדר מקחם של רבותינו מהרש"א, מהרש"ל, ומהר"ש אלגאזי בעיקר בספרו לחם סתרים על עבודה זרה. במפתח המקורות שבסוף הספר לא צויינו שלשת המפרשים הללו, מפני שרבינו עוסק בהם בכל דף, והמעייין ימצאם במקומם^{מא}.

לו. בהמשך השנה נפטר רבינו.

לז. שוב נדפס בדפוס צילום ניו יורק תשנ"א.

לח. במקבציאל (כט עמ' לא) כתבו שהרב בנימין נבון יצא לשד"רות בשנת תקמ"ג, ואולי זהו הטעם שטיפל בהדפסה אחיו רבי מרדכי, ולא רבי בנימין כפי שעשה בספר קרבן אליצור.

לט. כגון על הרבנים הגדולים רבי יעקב אשכנזי, מהר"א בן אשר, רבי יוסף אבולעפיה, רבי זאב הלוי אשכנזי, רבי חיים אבולעפיה, רבי נסים ירוחם וילנא ורבי מסעוד אלפסי מטוניס.

מ. עוד הזכרנו לעיל דברי רבינו שיש בידו ספר שו"ת בשם 'בן פדהצור' וספר על פרק ד' דעבודה זרה.

מא. וכלשונו של רבי בנימין נבון, עורך המפתח: "לפנים בישראל כת הקודמים רבנן סמיכי הם המדברים בהאי מסכתא

נראה שאת החידושים על מסכת עבודה זרה כתב רבינו בעת לומדו המסכת כמה שנים לפני ההדפסה, בסביבות שנת תק"כ, ולקראת ההדפסה צירף את דיני ברירה שעסק בהם בעת ההיא^{מב}. אף שעיקר הספר סובב הולך על מסכת עבודה זרה, לעיתים העתיק רבינו ממחברות על מסכתות אחרות^{מג}.

הספר נדפס בחיי רבינו בשאלוניקי בשנת תקל"ז, ותלמידו של רבינו, רבי בנימין נבון, סייע בעדו בהכנת הספר לדפוס. הוא כתב הקדמה לספר, וכנראה ערך את מפתח המקורות שבסוף הספר. כבר הזכרנו שעל מלאכת ההדפסה עצמה שנעשתה בשאלוניקי הרחוקה פיקח הרב הראשי של שאלוניקי רבי רפאל חיים קובו זצ"ל.

לא היתה לספר תפוצה רחבה, אולם גדולי הדורות שנתגלגל הספר לידם קילסוהו. רבי אהרן בן חיים אברהם הכהן פרחיה משאלוניקי, שכהן יחד עם רבינו בבית דינו של המהרי"ט, כתב בספרו מטה אהרן: "הן היום האיר זורח ספר נדפס מחדש מהרב כמהר"ם מרזוק זה שמו ספר קרבן אליצור". רבי דוד פארדו בעל החסדי דוד, בן דורו של רבינו, כותב (חולין א, יא): "כבר עמד עליו אריה שאג הרב קרבן אליצור ז"ל". רבי שלום מזרחי-עדני, מגדולי חכמי תימן (נפטר תרע"ג), כותב בספרו סוכת שלום: "חזיתי להרב הגדול לאריה מתיל חריף ועמוק הרב קרבן אליצור וכו'". רבי חיים סתהון מצפת (נפטר תרע"ו), כותב בספרו ארץ חיים: "וגאון ירושלים הרב קרבן אליצור וכו'". רבי חיים חזקיהו מזיני מחברון (נפטר תרס"ה) בעל ה'שדי חמד' כותב בכבוד גדול על רבינו, ובספרו 'מכתב לחזקיהו' כותב: "וראיתי לגדול אחד בדורו הרב קרבן אליצור", ובשדי חמד כותב: "וכן הוא הסכמת הרב הגדול קרבן אליצור".

אע"פ שטופסי הספר עצמו כמעט תמו במרוצת השנים, עדנה היתה לו על ידי הגאון המפורסם רבי יוסף דוד זינצהיים, בעמח"ס יד דוד ושאר ספרים, שהודיע לרבים את ספר קרבן אליצור כאשר הירבה לצטטו בספריו. בספר יד דוד לבד, יש למעלה משלש מאות פעמים בהם נזכר הספר^{מד}. ברוב הפעמים היד דוד רק ציין למקומות שרבינו דן בהם, אבל זעיר פה זעיר שם השיג היד דוד על רבינו.

הלא המה מהרש"ל ומהרש"א ומהר"ש אלגזאי בס' לח"ס דבדידהו קא משתעי הרב המחבר הא והא חסורי מחסרא כי לב חכם יבין את זאת שכולם נקבצו באו באותו פרק באותו מקום אתרא דמתבעי כאשר ירדוף הקורא".

מב. בתחילת פרק השוכר מציין רבינו את התאריך ר"ח אדר תק"כ. כמו כן כותב רבינו: "אמנם הריטב"א בחידושי לעבודה זרה, חדשים מקרוב באו בשנה זו", והנה חידושי הריטב"א לעבודה זרה נדפסו לראשונה בשאלוניקי שנת תקי"ט, אם כן זהו זמן כתיבת הספר. אולם בסוף דיני ברירה כתוב שנשלמה המלאכה כ"ד לחודש תמוז התקל"ו [אולי התקל"ז]. ואכן שנת ההדפסה היא תקל"ז כסימן הנדפס בשער, שנת שכ"ר טו"ב.

מג. כגון: "וראיתי להעתיק מה שכתבתי זה ימים שיש בהם ירחים על מה שכתב הרב המגיד (נחלות פ"ג ה"ב) מה שקשה לענ"ד מהר"סוגיא דידן. ואף שיש דברים דלא שייכי לסוגיא דידן, מכל מקום ראיתי להעתיקם על סדר שהם כתובים אצלי משנת התק"א". ובמק"א העתיק מחידושי על מסכת סוכה בענין לולב של עבודה זרה, וכותב: "ואמרינן דרב פפא גופיה מיבעיא ליה וסלקא בתיקו. וכן הש"ס לקמן (סוכה לג, א) גבי נקטם בערב וכו'". הרי שנקט לשון 'הש"ס לקמן' וכוונתו על מסכת סוכה.

מד. יש לשים לב למש"כ היד דוד בהקדמתו בנוגע לתכלית ספרו: "והנה תכלית חיבורי זה הוא לידע כל מקום בתלמוד ומפרשיו אשר נמצא עליו קושיא או תירוץ או פירוש או הערה בספרים שלא חברו על סדר הש"ס".

כמו כן השדי חמד הירבה להביא מהקרבת אליצור, בדקנו ומצאנו יותר משמונים פעמים. הוא מביא הרבה כתנא דמסייע, ולעיתים גם דן בדבריו או שמיישב על פי דבריו קושיא אחרת וכדומה^מ.

בזכות היד דוד והשדי חמד נודע ספרו של רבינו בדורות האחרונים, ורבים העתיקו דבריו מספרים אלו.

מהדורתנו

כשם שרבינו הדפיס בראשונה את ספר 'קרבן אליצור', כך נהגנו אנו, ולו משפט הבכורה גם במהדורתנו המפוארת. ההדרת הספר מחדש היתה כרוכה בהשקעה עצומה, מלאכה שהיא חכמה, כדי שתורת רבינו תצא לאורה כראוי לה.

יצוין, שבתקופתו של רבינו מלאכת ההדפסה לא נשתכללה די הצורך, ומלבד זאת רבינו היה בירושלים וההדפסה נעשתה בשאלוניקי על ידי צירים ושלוחים, ולפיכך יש בדפוס ראשון דברים רבים הזקוקים לשיפור ותיקון^מ. מטרתנו היתה להשביח את הספר מבית ומחוץ - בין מצד התוכן שיהיה מוגה ומזוקק ללא שגיאות, ובין מצד העימוד וההדפסה שיהיו נעימים לעין, והכל כדי להקל על הלימוד בתורת רבינו, ישוטטו רבים ותרבה הדעת.

ואלו המעלות שבהן נשתבחה מהדורתנו:

א. הגהה מדויקת - בדפוס שאלוניקי נשתרבבו אלפי טעויות - בין 'טעות הדומות' בעיקר בהעתקות מראשונים ואחרונים^מ, בין טעויות של המסדר לדפוס [הבחור הזעזער], וכן חילופי אותיות רבים. יותר מזה, אותיות הדפוס מאד לא ברורות ואינן מרוטשות, כגון אותיות ד' ר' המתחלפות במקומות רבים, וכל כיוצא בזה.

בשל כך עשינו הגהה יסודית לסקל הטעויות, השתדלנו לתקן בדקדוק את כל הטעויות, ובמקום שמצטט רבינו מאיזה ספר - השוונו למקור. במקומות מוכרחים תיקננו בלי סוגריים, כגון מקומות שבמקור מתוקן ובספר יש קלקול. כאשר ראינו שינוי בלשון שאינו משמעותי - לא תיקננו כלל. במקומות שאינם מוכרחים אלא קרובים לנכון, תיקננו בעגולים ומרובעים כנהוג.

מ. גם בספר חוף ימים להרב חרל"פ ציטט כסדר מדברי רבינו [קרוב לשישים פעמים] באריכות, ונשא ונתן בדבריו. מו. במקומות רבים לא הבין המדפיס את כוונת רבינו. דרך משל, כמעט בכל מקום שכתב רבינו ולפק"ד [-ולפי קוצר דעת] סידר המדפיס בקטע חדש, אף שפעמים רבות היה זה באמצע משפט. כגון: "ומה שרצה להוכיח ממה שכתבו הרמב"ם והר"י בעל הטורים דאם לא תבעו עד אחר החג דמחייב להדרינהו בעיניהו כו", לפי קוצר דעתי אין מזה ומזה שום ראייה כלל", שבדפוס ראשון הניח המדפיס את ה'לפק"ד' בקטע חדש, אף שהוא בבירור אמצע משפט. עוד דוגמא לטעות המדפיס. בספר נרפס: "ומה שכתב 'כדין תורה' היינו כדין תורה דהדיוט, אם כן כדין תורה דהקדש שמכר להדיוט". וברור שיש כאן טעות וצ"ל "אי נמי כדין תורה", ומסתבר שהיה כתוב א"נ, והמדפיס בטעות פתח את הראשי תיבות 'אם כן'.

עוד דוגמא לטעות המדפיס: "וכ"כ המ' [צ"ל: וכי תימא הני מילי] גוי מישראל ס"ל דלא קני אלא כמ"ש פ"ה [צ"ל: במשיכה] אבל ישראל מגוי קני בכסף".

מז. נראה שרבינו בשעת כתיבתו היה מצטט מהזכרון, ומפני זה הציטוטים לפעמים אינם מדויקים. ראה למשל לשון רבינו בדף מה עמוד ב: "תוס' ד"ה והכא כו', והרבה תשובות בדבר, חדא, דכי וכו'". - ואילו לשון התוס': "כמה תשובות יש וכו'". וכמוהו הרבה בספר.

ב. מראי מקומות - הוספנו אלפי מראי מקומות, וכן תיקנו אלפי מראי מקומות אחרים.

כאן המקום להעיר אודות הציונים לספר לחם סתרים על עבודה זרה, שרבינו עוסק בו הרבה. רבינו השתמש בלחם סתרים דפוס ראשון מהדורת ונציה תכ"ד, וזה מבורר מציון העמודים, שהרבה פעמים ציין למספר הדף בספר ולא לדף בגמרא. והטעם לזה, כיון שבמהדורה הנ"ל, לא תמיד באו הקטעים על סדר הדפים באופן מוחלט, אלא פעמים שאחר דף אחד או שנים מכניס איזה ענין מתוס' קודם. במהדורת פודגורזה תר"ס תיקן המהדיר את הספר והציב כל פסקא על מקומה^{מח}. אנו לא ציינו למספר העמוד בספר, היות ומהדורת פודגורזה היא המהדורה השימושית יותר.

ג. חלוקה לקטעים - בהדפסה הראשונה היו הקטעים ארוכים מאד, באופן הפלגה את עיני הקורא. במהדורתנו חילקנו את הקטעים הארוכים, ליתן רווח להתבונן בין ענין לענין. מאידך, לפעמים המדפיס הפריד קטעים באמצע משפט^{מט}, ואז איחדנו שני הקטעים לאחד.

ד. הערות מחכימות - במקומות שהמחבר מזכיר בקצרה ספרים שאין יד הכל ממשמשת בהם, השתדלנו להביא הציטוט המלא בהערה למטה. כמו כן במקומות אחדים הוספנו הערות לבאר דברים סתומים בדברי רבינו, או ידיעות חשובות הנחוצות להבנת הדברים, וכן הערנו באיזהו מקומן על דברים שאינם מובנים בדברי רבינו.

גם ציינו בהערות לספר יד דוד במקומות שהשיג על רבינו או דן בדבריו, וכן לספר שדי חמד במקומות שדן בדברי רבינו או שמיישב על פי דבריו קושיא אחרת וכדומה.

ה. כותרות - הספר כולל שני סוגי חידושים: א. הערות מקומיות. ב. מערכות מסתעפות. במקומות שכתב רבינו מערכות גדולות, עשינו כותרות וכותרות משנה.

ו. ציון הסוגיא - במקומות שעיקר המערכה נוגעת למסכתות אחרות, ציינו את שם המסכת והדף.

ז. מפתחות - בדפוס ראשון נדפס בסופו מפתח-מקורות לש"ס וראשונים ואחרונים שדן בהם רבינו (מלבד הספרים על סדר הדף שלא צוינו במפתח). המפתח אינו מאת רבינו, וככל הנראה חיברו רבי בנימין נבון, תלמיד רבינו. מפתח זה הינו חכמה ולא מלאכה - בדרך כלל צוין הנושא שעליו מוסבים דברי רבינו, ולא רק ציטוט בעלמא. במהדורתנו עשינו שינויים קלים בסדר הספרים, וכן התאמנו את הציונים למהדורה הנוכחית. כמו כן הוספנו מאות ציונים שנשמטו בדפוס ראשון.

רבי סעדיה מרזוק, אחי רבינו

להשלמת היריעה נביא את הידוע לנו אודות אחי רבינו, רבי סעדיה. רבי סעדיה היה אחיו הגדול של רבינו, ואף הוא תלמיד חכם מופלג, כפי שרבינו מכנהו במליצתו "רב אחאי גאון". מסלול חייו של ר' סעדיה דומה במידת-מה לשל רבינו, אף הוא נולד וגדל בארם צובה, שם קנה תורה יחד עם רבינו, ולאחר כמה שנים עלו שניהם לארץ ישראל וקבעו ישיבתם בישיבה המפורסמת 'בית יעקב פירירא', בצלם של 'הנרות המזרחיים' רבי ישראל מאיר מזרחי ואחיו רבי נסים חיים משה

מח. מהדורת שטרסבורג תקל"ז, קרוב לששים שנה לאחר מכן, הודפסה על פי דפו"ר.
מט. ראה דוגמא לעיל בפרק על קרבן אליצור.

מזרחי, ובצלו של רבי רפאל מיוחס בעל 'פרי האדמה'. בעיר הקודש גדל ונתעלה ונמנה בין רבני העיר ודייניה, וגם בא אל הקדש פנימה לחצרות בית ה' ק"ק בית אל.

חיבה רבה שררה בין רבינו ואחיו. תלמידו של רבינו, רבי מרדכי נבון, נשא את בתו של רבי סעדיה, וכותב: "אני אמרתי ישרים אתו שב'ט אחים אחא משבחא, הלא זה אדוני הרב הכולל מר חמי זלה"ה דניחא ליה למורי הרב המחבר זלה"ה לפי חיבתן אחי ומרחמי".

נפטר לבית עולמו^{נא} ביום כ' אייר שנת תקל"ג ונקבר בהר הזיתים^{נב}, וזה נוסח מצבתו: מ' הח' הש' הדיין המצויין הרב הכולל ח"ק^{נב} כמהר"ר סעדיה מרזוק ז"ל נפט' ביום כ' לח' אייר ש' התקלג.

רבי סעדיה היה ספרא רבא כאחיו, היו לו הרבה חדושי תורה ושו"ת, אולם לא זכה להדפיסם ונותרו בכתב יד, מלבד כמה דרושים נפלאים שנדפסו ממנו בספר בן פדהצור לרבינו^{נג}.

במלאת שנה לפטירתו, קונן עליו רבינו במספד גדול, והפליג בגודל קדושתו חסידותו ענוותנותו ותורתו^{נד}.

נ. הניח אחריו שתי בנות, הוזכרו בדברי רבינו בסוף הספדו.

נא. נקבר בסמוך לרבינו, גוש בוראק, חלקה ט"ו, שורה 20, מספר 37.

נב. "מקום החכם השלם הדיין המצויין חסידא קדישא".

נג. והם בפרשת וישלח, וישב, תצוה, כי תשא, תזריע, בחקתי, במדבר, מטות, כי תבא.

נד. נדפס בבן פדהצור פרשת ויחי.

ספר
קרוב
אליצור

פלפלת כל שהוא בקצת סוגיות ולשונות הרמב"ם ז"ל ושאר הפוסקים ז"ל

בדיני ברירה

בסייעתא דשמיא

ביאור הגמ' בשותפין שנדרו הנאה זה מזה

א ד"ה בנדרו, וכן כתבו התוס' (שם ד"ה בנדרו) והרא"ש (שם ד"ה בנדרו; פסקים שם פ"ה סימן א) דהכי מיבעיא להו, יע"ש.

ולפי קוצר דעתי קצת קשה, דהתם בפרק הפרה מייתי תלמודא פלוגתא דרבנן ור"א בן יעקב במדלה מים מן הבור ובא שותפו ואמר לו הנח לי ואני אדלה מים, דרבנן סברי כיון שהניחו משתמש פטור ור"א בן יעקב סבר משימסור לו דליו. ומוקי לה תלמודא דביש ברירה ואין ברירה פליגי, דרבנן ס"ל אין ברירה ור"א בן יעקב סבר יש ברירה. ושוב אייתי דאמר רבינא דאזדו לטעמיהו דפליגי בשותפין שנדרו הנאה זה מזה, דרבנן ס"ל אין ברירה ורבי אליעזר בן יעקב ס"ל יש ברירה, יע"ש. וכיון דבלאו רבינא צריך לומר דרבנן ס"ל דאין ברירה מכח ברייתא דמדלה מים מן הבור, קשה דמאי מיבעיא להו הכא אי ס"ל לרבנן אין ברירה או דילמא ס"ל יש ברירה, וליפשוט דס"ל אין ברירה ואם כן אפילו בהדירו פליגי, מברייתא דמדלה מים מן הבור דאמרי רבנן דמשהניחו משתמש פטור, והיינו משום דס"ל אין ברירה, והתם לא שייך לומר דהוי טעמייהו משום קנס, דמה פשע זה טפי מחבריה, אלא ודאי דביש ברירה ואין ברירה פליגי, וא"כ ליפשוט מההיא דאפילו בהדירו נמי פליגי^א. ואין לומר דס"ל דברירה דחצר עדיפא מברירה דבור, דהא נמי ליתא, דאפילו לפום מה שכתב הר"ן בפירוש

תנן בנדרים פרק השותפין (מה, ב), השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר, רבי אליעזר בן יעקב אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו. ובש"ס (שם מו, א) מיבעיא להו אי בנדרו דוקא פליגי או דילמא אפילו בהדירו נמי פליגי. ובעי למיפשט מדקתני היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו ופליגי רבנן, ודחי תני ונדרו הנאה מחבירו. וקאמר הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא וכופין את הנודר למכור חלקו, אי אמרת בשלמא דנדר הוא היינו דקתני כופין, אלא אי אמרת דאדריה אמאי כופין הא מינס אניס. הנה אין לדקדק דליפשוט דבנדרו דוקא פליגי, דאם בהדירו נמי פליגי הוה ליה למיתני שותפין שהדירו כו' והוה שמעינן דכל שכן נדרו, וממה ששנו נדרו משמע דוקא נדרו, דיש לומר לעולם גם בהדירו פליגי, וקתני נדרו להודיעך כחו דר"א בן יעקב דס"ל דאפילו בנדרו לא קנסינן, וברור.

והנה הר"ן ז"ל כתב וז"ל, מי אמרינן בנדרו הוא דפליגי כו', כלומר, דילמא כולהו סבירא להו דיש ברירה ומדינא אפילו בנדרו שרי, אלא דלרבנן סברי קנסינן להו ור"א בן יעקב סבר דלא קנסינן, אבל בהדירו דלא שייך קנסא שרי מדינא דיש ברירה. ואתיא הא דלא כרבינא דאוקי פלוגתייהו בפרק הפרה (בבא קמא נא, ב) ביש ברירה ואין ברירה. או דילמא אפילו בהדירו פליגי רבנן וכסברת רבינא, ע"כ. וכן כתב הרשב"א (נדרים מו,

אי גם
בהדירו פליגי
תנאי

אי רבנן אסרי
מטעם אין
ברירה או
משום קנס

א. היד דוד (נדרים מו, א ד"ה איבעיא להו) כתב על קושיית רבינו כאן וז"ל, ולענ"ד נראה דאין זו קושיא, דאטו תנאי שקלית מעלמא דס"ל דיש ברירה, וכיון דפשטות דלישנא דמתניתין דהכא משמע דמיירי בנדרו אבל לא בהדירו אם כן י"ל דהתם רבנן אחרינא הם, וראב"י דחולק התם היינו ראב"י ומחלוקתו דהכא, דתרווייהו ס"ל דיש ברירה, עכ"ל.

המשנה (מה, ב ד"ה ואיכא דמקשו) לחלק בין ברירה דחצר לברירה דעלמא, וקאמר דברירה דחצר עדיפא, דעיקרו של דבר מתברר מתחילה ומיעוטו אחרי זה, יעויין שם באורך, שייך נמי גבי בור ופשוט. וצריך לומר דסבירא ליה דהכא הש"ס לא שמיע להו ההיא ברייתא דמדלה, והוא דוחק.

הפלוגותא
היא אי ויתור
מותר במודר
הנאה

ואילולי דבריהם ז"ל הייתי אומר דמעולם לא נסתפק הש"ס בסברת רבנן אי ס"ל יש ברירה, דפשיטא ליה דרבנן ס"ל אין ברירה וכסברת רבינא בפרק הפרה, ומאי דמיבעיא להו הוא בסברת רבינא דאיתי לה הש"ס בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא נז, ב) עלה דקתני מתני' התם, אלו דברים שאין להם חזקה [היה מעמיד בהמה בחצר] כו' [אינה חזקה], דמוקי לה בחצר השותפין, דשותפין אהעמדה לא קפדי, ופריך עלה מהך מתני' דקתני השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר, ומשני לה רבינא דהאי מתני' רבי אליעזר היא דאמר אפי' ויתור אסור במודר הנאה, יע"ש. ולפי קוצר דעתי יש לפרש דהאי מילתא הוא דמיבעיא ליה להש"ס הכא, והכי קאמר, בנדרו הוא דפליגי כו' מי נימא דאף דרבנן ס"ל אין ברירה, מכל מקום אפשר דרבנן ס"ל ויתור מותר במודר הנאה, ובנדרו הוא דקנסו ואסרו בהו ויתור אבל בהדירו דלא שייך קנסא לא, ובהדירו ס"ל דמותרין ליכנס לחצר משום דויתור מותר, ואתיא הא דלא כרבינא דקאמר דס"ל דויתור אסור, או דילמא אפילו בהדירו נמי פליגי, והיינו דסברי ויתור אסור וכסברת רבינא, כן נראה לי לפרש.

לדעת רבינא
איפשיטא
בעיין דנחלקו
גם בהדירו

והנה לכל הפירושים בעיין לא איפשיטא כאן, ולסברת רבינא דמוקי פלוגתייהו ביש ברירה ואין ברירה וסבירא ליה דרבנן ס"ל דויתור אסור במודר הנאה, איפשיטא בעיין דאפילו בהדירו זה את זה פליגי. וכן כתבו התוס' (נדרים מו, א ד"ה או דילמא) וז"ל הצריך לענינינו, או דילמא אפילו בשהדירו חברו קנסו רבנן, אי נמי לית להו ברירה. מיהו בפרק שור שנגח את הפרה אמרינן בהדיא דרבנן לית להו ברירה, וצריך למימר דלית

להו הך סוגיא, אלא בת"ש היה אחד מהם מודר ופליגי, יע"ש. ולפי קוצר דעתי קצת קשה דהניחא דסוגיא דהתם סבירא ליה כת"ש דהכא, מכל מקום אמאי לא הוקשה להם בסוגיא דהכא דאיך מיבעיא להו אי רבנן ס"ל אין ברירה או ס"ל יש ברירה, והא התם קאמר הש"ס דרבנן דר"א בן יעקב ס"ל אין ברירה גבי מדלה מים מן הבור וכמו שכתבתי לעיל, וק"ל.

ומכל מקום לפי דברי התוס' הללו למדנו דלסברת רבינא פליגי רבנן אף בהדירו. וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו (נדרים פ"ה סימן א) וז"ל הצריך לענינינו, ולא קיימא לן כהאי דיתחיא אלא כרבינא דאמר בפרק שור שנגח את הפרה דפליגי בברירה, הילכך בהדירו נמי פליגי, ואין אנו צריכים להגיה המשנה, אלא כמו שהיא שנויה היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו, כגון שהדירו חברו שלא יכנס לרשותו, כופין את הנודר למכור חלקו למודר, משום דפשע וכדי שלא יכשל חברו על ידו כפינן ליה, כי היכי דאם אמר חלק חברו עליו כו', יע"ש באורך. ולסברת הרא"ש, לרבינא ס"ל דמה ששנו וכופין את הנודר כו', היינו דכופין את {המודר} {המדיר} לחבירו מנכסיו.

והנה הרמב"ם ז"ל (נדרים פ"ז ה"ה) כתב וז"ל, שנים שהיו שותפים בחצר ונדר אחד מהם שלא יהנה בו השני, כופין את הנודר למכור חלקו. נדר הוא שלא יהנה בשני, הרי זה מותר ליכנס כו'. הנה הרמב"ם ז"ל פליג אהרא"ש בחדא ומודה ליה בחדא, פליג עליה במאי דס"ל דכופין את הנודר עצמו מנכסי חברו, דלהרא"ש ז"ל כופין ולהרמב"ם אין כופין, ומודה ליה בכופין את המדיר. ולפי הנראה דהרמב"ם ס"ל דכיון דמצינו להירושלמי (נדרים פ"ה ה"א) דקאמר הכי וז"ל, וכופין את הנודר למכור חלקו, באומר הנייתי עליך אבל באומר הנייתי עלי לא.

וכבר תמהו הראב"ד (בהשגות על הרמב"ם שם) והרשב"א (נדרים מו, א ד"ה ה"ג מסתברא) והר"ן (שם ד"ה אי אמרת בשלמא) דאיך פסק כסברת

ליהנות משלו מודו ליה רבנן לר"א בן יעקב דכאנוסין דמו ולא מיתסרי, דאית להו ברירה ובנדרו קנסו אבל בהדירו לא קנסו בו כו', או דילמא אפי' כשהדירו חבירו קנסו רבנן אי נמי לית להו ברירה, ע"כ.

הנה לפירוש הראשון שכתבו ז"ל הוא דהבעיין לכל הצדדים סבירא להו דרבנן ס"ל יש ברירה, אלא דמיבעיא להו אם נדרו דוקא קנסו ובהדירו לא קנסו, או גם בהדירו אף שלא פשע אפילו הכי קנסו רבנן. ולפי זה כי פשיט ממתני' דקתני היה אחד מהם מודר הנאה ופליגי רבנן, היינו לומר דגם בהדירו פליגי, ורצונו לומר דרבנן ס"ל דאסור למודר ליכנס משום קנס הוא, דרבנן קנסו גם לנידר שלא יכנס לרשות המדירו, ואף דמדינא שרי ליה ליכנס משום דכולהו ס"ל דיש ברירה, אפילו הכי רבנן אסרוהו ליכנס משום קנסא. ולפי סברא זו דס"ל להבעיין והפשטן דמדינא שרי דיש ברירה ואפילו הכי רבנן קנסו לנידר אפי' שלא חטא הנידר במידי, ודאי צריך לומר דס"ל דכי קתני סיפא וכופין את הנודר למכור חלקו, היינו דכופין את הנודר ועלה דחי הדחיין ואמר ליה, תני נודר הנאה מחבירו, וקאמר הכי נמי מסתברא, דקתני סיפא וכופין את הנודר למכור חלקו, אי אמרת בשלמא דנדר הוא היינו דקתני וכופין, אלא אי אמרת דאדריה אמאי כופין הא מינס אניס, פירוש, דלדידך דסברת דמתני' כפשטה דאחד מהם מודר הנאה היינו דחבירו הדירו דאסור ליכנס משום קנס, דהא אמרת דכולהו ס"ל דיש ברירה ובהדירו דאסור ליכנס אמרת דמשום קנס הוא, א"כ ודאי דאת מפרש דכופין את הנודר דקתני היינו דכופין את הנודר למכור חלקו, והיינו דקנסינן ליה, ומשום הכי פריך ליה דאי דאדריה הא מינס אניס. ולשון 'אלא אי אמרת' מורה דהפשטן הוה ס"ל ד'כופין את הנודר' דקתני, היינו דכופין את הנודר אפי' דמינס אניס, ופליגי הפשטן והדחיין בזה דאם כופין הנודר או אין כופין הנודר.

וגם הרשב"א (נדרים מו, א ד"ה ת"ש) כתב משם הרב יונה וז"ל, ת"ש היה אחד מהם מודר כו', וא"ת והיכי סלקא דעתך דמודר ממש קאמר, והא קתני סיפא כופין את הנודר, ואי מודר הוא היכי

הירושלמי, מאחר דתלמודא דידן ס"ל היפך, דאין כופין את המדיר לחבירו, ומאי דכופין הוא לנודר עצמו מנכסיו חבירו. והם ז"ל פליגי אהרא"ש במאי דס"ל דגם למדיר חבירו מנכסיו כופין. ושלש מחלוקות בדבר, להרמב"ם ז"ל אין כופין אלא דוקא למדיר חבירו מנכסיו, ולהרשב"א והראב"ד והר"ן ס"ל דאין כופין למדיר, ולהרא"ש בין לנודר חבירו מנכסיו ובין לנודר עצמו מנכסיו חבירו. וכתב הלחם משנה לישב דאין פסק כסברת הירושלמי, דס"ל להרמב"ם דלרבינא ס"ל כסברת הירושלמי, יע"ש.

ולפי קוצר דעתי גם אני אענה חלקי לישב בעד הרמב"ם ז"ל, ואגב נבין לשון הראב"ד ז"ל בהשגות שכתב וז"ל, אמר אברהם, נראה לי שנשתבש בשמועה זו כי היא בהיפך, שאם הדיר אחד את חבירו מנכסיו, אין כופין את הנאסר למכור חלקו מפני שהוא נוח באיסורו, אבל אם נדר הוא מעצמו ואסר עצמו מנכסיו חבירו כופין אותו למכור ואפילו לר"א בן יעקב כו', ואע"פ שהירושלמי אינו מושה לדברינו, אין לנו אלא גמרא שלנו, עכ"ל. ולכאורה קשיא לי במה שכתב שנשתבש בשמועה זו, דלשון זה מורה דהבין דהרמב"ם ז"ל הוציא פסק זה דכופין למדיר חבירו למכור חלקו ואין כופין לנודר עצמו מנכסיו חבירו מהך סוגיא, כלומר שיש לו להרמב"ם פירוש להך סוגיא לקיום דין זה, וכתב עליו שהוא פירוש משובש. והדבר קשה, דנראה ברור דהרמב"ם פסק כסברת הירושלמי, ואם כן לא שייך להקשות עליו אלא איך הניח תלמודא דידן ופסק כסברת הירושלמי, וכמו שכתב הראב"ד בסוף דבריו, וכן הקשו הרשב"א והר"ן, אבל לא שייך בזה לומר שנשתבש בהבנת הש"ס.

ולכן צריך לומר דיש מקום לפרש בסוגיא זו פירוש לקיים פסק דין זה ולומר דגם הש"ס דידן מצי סבר כסברת הירושלמי, ולא איתנו מי שיפרש זה. ולכן נתתי לבי לבא לפרש פירוש לאותוביה דעתיה דהרמב"ם ז"ל דפסק כש"ס דידן, והוא שכתבו התוס' (נדרים מו, א ד"ה בנדרו) וז"ל, בנדרו הוא דפליגי, בנדר מעצמו, שכל אחד אסר נפשו שאמר קונם שלא אהנה ממך, הילכך יש להחמיר וקנסו רבנן, אבל הדירו כל אחד חבירו

משמעות
הראב"ד
דהרמב"ם
הוציא דינו
גם מסוגיין

האופן
שהרמב"ם
הוציא דינו
מסוגיין

הדעות
דלהפסדן
כופין את
הנידר למכור
חלקו

קרי ליה נודר. ותיירץ וז"ל, ויש לומר דשמא הוא סלקא דעתיה דרישא דוקא, וסיפא למודר קרי נודר לפי שהנדר עליו, יע"ש. הרי לך שכתב דלהפשטן הוה ס"ל דכופין לנידר למכור חלקו.

וביין שכן הבא נבא לישב בעד הרמב"ם ז"ל, והוא דס"ל כפירוש התוס' ז"ל דהבעיין סבירא ליה לכל הצדדים דרבנן ס"ל דיש ברירה, ומאי דמיבעיא ליה הוא אם גם בהדירו קנסו רבנן, וא"כ כל השקלא וטריא דהש"ס הוא דוקא באם קנסו לנידר או לא קנסו, דלהפשטן ס"ל דקנסו לנידר, והדחיין הוכיח דאין לומר דכופין את הנודר דקתני היינו לנידר כסברת הפשטן, משום דהנידר מינס אניס.

שיטת
הרמב"ם ע"פ
פירוש הא'
בתוס'

ולפי זה שפיר מצינן לומר דהש"ס ס"ל דכופין את הנודר דקתני הוי כסברת הירושלמי דכופין את המדיר לחבירו ולא למי שנדר עצמו מנכסי חבירו, ומה שהקשו, אי אמרת בשלמא דנדר הוא היינו דקתני סיפא וכופין אלא אי אמרת דאדריה אמאי כופין הא מינס אניס, הכי קאמר ליה, דבשלמא אם היית מפרש דכופין את הנודר, היינו נמי דכופין את הנודר עצמו מנכסי חבירו אפילו דלא מסתבר לכופ' לאדם למכור נכסיו בשביל שאינו רוצה ליהנות מנכסי חבירו, אפילו הכי אם לפי דעתך דאינך מגיה המשנה אלא דאת שונה המשנה זו כפשטה 'היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו' היינו שחבירו הדירו, והייתי מפרש דכופין את הנודר היינו דנדר עצמו מנכסי חבירו החרשתי, אבל השתא דאמרת דכופין את הנודר אין הדעת סובלו, דאמאי כופין הא מינס אניס.

באופן דלפירוש התוס' הנזכר מצינן לומר דכל כונת ההכי נמי מסתברא אינה אלא להוכיחו להפשטן דאין סברא לומר בפירוש דכופין את הנודר היינו דכופין את הנודר לבד, אבל לקושטא מצי סבר כסברת הירושלמי ממש. ואין לדקדק ממה שאמרו 'אי אמרת בשלמא דנדר הוא היינו דקתני כופין' דכן ס"ל לדינא דכופין את הנודר עצמו מנכסי חבירו, די"ל דלהגדיל קושיא על הפשטן קאמר ליה דאם היה מפרש דכופין את הנודר עצמו לא הויה כל כך סברא זרה כמו האי פירוש דפירש דכופין לנידר, וק"ל.

ולפירוש התוס' הנזכר לא קשיא קושיית הרשב"א והר"ן שהקשו דנימא לעולם דאדריה ומאי דאמר כופין את הנודר המדיר קאמר, והם ז"ל תירצו דלא ס"ל להש"ס שנכוף אדם שאסר חבירו מנכסיו, יע"ש. ולפירוש הנזכר לא קשיא, דכל עצמו אינו אלא להוכיח היפך מאי דהבינו הבעיין והפשטן דכופין את הנודר היינו דכופין את הנודר, להכי אתא לומר דהא ליתא משום דמינס אניס, אבל אין הכי נמי דכופין את המדיר לחבירו, ומשום הכי לא משני מאי כופין את הנודר המדיר קאמר, משום דאין זה מעלה לסברת הפשטן דס"ל דיש לקנוס המודר הנאה מחבירו אפי' שלא חטא, ואי מוקמינן ליה דכופין את המדיר לחבירו ולא לנידר הוי נמי היפך סברת הפשטן דאמר דקנסינן לנידר, ודוק. כן נראה לי שס"ל להרמב"ם וכן נראה שהבין הראב"ד שכן סבירא ליה, ולפיכך כתב, נראה לי שנשתבש בשמועה זו כי היא בהיפוך, והיינו דהוא לא ניחא ליה לפרש דהבעיין סלקא דעתיה לומר דיש לקנוס לנידר, אלא מפרש השמועה כפירוש הרשב"א והר"ן והרא"ש דמיבעיא להו אם כולהו ס"ל יש ברירה.

והרמב"ם נראה לי דטפי ניחא ליה לפרש כפירוש התוס' דס"ל דמיבעיא להו אם בהדירו נמי פליגי היינו אם קנסו. ואתיא כולה סוגיא בהדק היטב, דהפשטן ס"ל דכופין את הנודר היינו את הנודר, ועל זה אתי שפיר מה שהקשו אלא אי אמרת דאדריה כו', דמשמע דהפשטן ס"ל דכופין לנידר. ואתי שפיר נמי דלא קשיא קושיית הרשב"א והר"ן שהקשו דלימא מאי כופין את הנודר היינו למדיר חבירו, דלפירוש הנזכר לא קשיא מידי, דבהכי לא מיתרצא להפשטן, דהוא ס"ל דגם לנידר קנסינן להו, ודוק. ואם כן למאי דפסק הרמב"ם דכופין למדיר חבירו, בפשיטות מצינן למימר לפירוש זה שכן ס"ל להש"ס, והאי דלא משני הכי, משום דהוא קאי לסברת הפשטן דס"ל דיש לקנוס לנידר וכמו שפירשנו. וליכא מקום לדקדק על הרמב"ם אלא במה שכתב דאין לכופ' למי שנדר עצמו מנכסי חבירו, דממה שאמר הש"ס אי אמרת בשלמא דנדר הוא, משמע דס"ל דיש לכופ' גם לזה. וכבר כתבתי דס"ל להרמב"ם

הרמב"ם
והראב"ד
נחלקו אי
כפירוש א'
או ב' בתוס'

דהש"ס דידן לא פליג אירושלמי ומה שאמר אי אמרת בשלמא דנדר, כונתו להגדיל קושיא על הפשטן במאי דס"ל דכופין לנידר, וכמו שכתבתי לעיל כנ"ל.

וברברי הראב"ד במה שכתב כי הוא בהיפך, דאם הדיר אחד את חבירו אין כופין את הנאסר למכור חלקו. ראיתי להרדב"ז בחידושי (על הרמב"ם נדרים פ"ז ה"ה) שהקשה וז"ל, לא ידעתי מי הוא האומר היפך זה, והלא כתב רבינו כופין את הנודר למכור חלקו, ומי עלה על דעתו לומר שיכופו את הנאסר למכור חלקו כו', יע"ש. ולפום ריהטא היה נראה לי להגיה בברבי הראב"ד 'אין כופין את האוסר', ובכן אתי שפיר מאי דכתב בטעם הדבר שכתב וז"ל, מפני שנוח באיסורו, [ואין] ואין כופין את הנאסר קאמר, מפני שנוח באיסורו {דמשמע דהנאסר נוח באיסורו, והא ליתא, ותו דאמרינן בש"ס דהנאסר אניס באיסורו. ובספרי הרדב"ז כנראה שהיה כתוב מפני שאנוס באיסורו, יע"ש. אמנם מרן העתיק לשון ההשגות כמו שהיא לפנינו, כנראה דס"ל דאין להגיה.

ולבן נראה לי דלא קשה מידי קושיית הרדב"ז, דיש לומר דגם הראב"ד לא עלה על דעתו דהרמב"ם ס"ל דכופין את הנאסר, אלא דכונתו להשיגו במה שכתב דכופין את המדיר לחבירו, כי הוא היפך הש"ס, שהרי קאמר בש"ס 'אי אמרת בשלמא דנדר הוא היינו דקתני כופין אלא אי אמרת דאדריה אמאי כופין הא מינס אניס', ואם איתא דכופין את המדיר, לימא מאי כופין את הנודר, את המדיר קאמר, וכמו שהקשו הרשב"א והר"ן, וממאי דלא קאמר הכי, ש"מ דסבירא ליה להש"ס דאין לכופ' להאוסר חבירו מנכסיו, וזה הוא היפך סברתו. ומה שכתב 'מפני שהוא נוח באיסורו' לא אנאסר קאי אלא על אאוסר, והכי קאמר, אין כופין הנאסר מפני שהאוסר הוא דניחא ליה באיסורו דהנאסר, ור"ל אבל הנאסר לא ניחא ליה באיסורו, ולכך לא כייפינן ליה, ודוחק. וטפי ניחא גירסת הרדב"ז 'מפני שאנוס באיסורו'.

מתוך
קושיית
הרדב"ז על
השגת
הראב"ד

ולעיקר קושיא לא קשיא מידי דשפיר מצינן למימר כמו שכתבתי, וק"ל.

ואיך שיהיה נחזור לענינינו, והוא דאמרינן בש"ס (נדרים מו, ב) עוד, אמר רבה אמר זעירי מחלוקת בשיש בה כדי חלוקה אבל אין בה כדי חלוקה דברי הכל מותר. אמר ליה רב יוסף הרי בית הכנסת דכמי שאין בה כדי חלוקה דמי, ותנן שניהם אסורין בדבר של אותה העיר. אלא אמר רב יוסף אמר זעירי מחלוקת שאין בה כדי חלוקה אבל יש בה כדי חלוקה דברי הכל אסור. אמר רב הונא הלכה כר"א בן יעקב, וכן אמר ר' אלעזר הלכה כר"א בן יעקב.

והנה קודם בואי להבין דברי הרמב"ם והטור בזה, ראיתי להבין דברי הרשב"א והר"ן והתוס' והרא"ש בפירוש דשמעתא. הנה הרשב"א (שם ד"ה מחלוקת) כתב וז"ל, מחלוקת שיש בה כדי חלוקה אבל אין בה כדי חלוקה דברי הכל מותר, ולפי זה אפילו רבנן ס"ל דיש ברירה, אלא דביש בה כדי חלוקה ואפשר לתקן בחלוקה נתקן, וכן כתב הרא"ש (שם ד"ה מחלוקת שיש).

אמנם הר"ן (שם ד"ה מחלוקת) פירש, מחלוקת ביש בה כדי חלוקה, דרבנן אסרי משום דסבירא אין ברירה ולא אמרינן הוברר הדבר כשמשמש דגוף החצר קנוי לו לתשמישו, משום דכיון דיש בה דין חלוקה בשעת קנייתו לא הוברר שיהא רשאי זה להשתמש בחלק זה דשמא לא יבא לחלקו, ור"א בן יעקב סבר דאפי' בכהאי גוונא אמרינן ברירה, לפי שמתחילה כשקנו אותה על דעת כן קנאוה שכל עוד שלא יחלקו יהא כל גוף החצר קנוי לתשמיש כל אחד מהם, יע"ש.

ולפום ריהטא קצת קשה דמנא ליה להר"ן דרבה ס"ל כרבינא דרבנן ס"ל אין ברירה, ונימא דהש"ס הכא סבירא ליה דרבה ס"ל דכולהו סבירי דיש ברירה, וכסברת ברייתא דס"ל דפליגי בנדרו אבל בהדירו מספקא ליה אי פליגי או לא, ואם כן שפיר מצינן לפרש כהרשב"א והרא"ש {ס"ל}

חילוק הגמ'
בין יש בה
לאין בה כדי
חלוקה

שיטת
הרשב"א
דרבנן אסרי
ביש בה כדי
חלוקה כיון
שאפשר
לתקן

שיטת הר"ן
דרבנן אסרי
ביש בה כדי
חלוקה דאין
ברירה

מתקשה
מדוע לא
פירש הר"ן
כהרשב"א

ג. צריך עיון בדברי רבינו, דמאחר שמצדיק גירסת הרדב"ז 'מפני שאנוס באיסורו' שוב אי אפשר לגרוס בראב"ד 'אין כופין את האוסר', שהרי האוסר אינו אנוס באיסורו, ואיך קאמר 'דשפיר מצינן למימר כמו שכתבתי'.

דכולהו ס"ל יש ברירה. ואם כן קצת קשה מי דחקו לפרש דרבה ס"ל דרבנן ורבי אליעזר בן יעקב פליגי באין ברירה ויש ברירה, ובפרט דלדבריו נמצינו מפשינן פלוגתא בין רבנן ור"א בן יעקב ואפושי פלוגתא לא מפשינן⁷.

והנראה לומר דמאי דלא ניחא ליה כפירוש הרשב"א והרא"ש, משום דלדבריהם לא אתי שפיר מה שהקשה רב יוסף לרבה 'והרי בית הכנסת דכמי שאין בו כדי חלוקה דמי ותנן אסורין', ואם איתא דביש בו כדי חלוקה היינו טעמא דאסרי רבנן אפילו דס"ל דיש ברירה, משום דכל שאפשר לתקן לא סמכין אברירה, אם כן לא קשה מידי מבית הכנסת דקתני שניהם אסורין, משום דהתם נמי אפשר לתקן שיכתבו חלקם לנשיא, וכמו שאמר הש"ס (מח, א) דמה ששנתה מתני' והכותב חלקו לנשיא, הכי קאמר ומה תקנתן, יכתבו חלקם לנשיא. ואם כן לרבה לא קשה מידי מההיא דבית הכנסת, דס"ל דמתני' רבנן היא, והיינו טעמא דאסורין משום דכיון שיש להם תקנה לכתוב חלקם לנשיא לא סמכין אברירה⁸. ולפי פירוש הר"ן דרבה ס"ל דביש בה כדי חלוקה ס"ל לרבנן דאין ברירה אבל באין בה כדי חלוקה כולהו ס"ל דמותר דעל דעת כן קנאוה שיהא כל גוף החצר קנוי לו, ובכך אתי שפיר דפריך, שהרי בית הכנסת דאין בה כדי חלוקה, וא"כ כשנשתתפו על דעת כן נשתתפו שיהא קנוי הבית הכנסת כולו לכל אחד לתשמישו ולעשות בבית הכנסת כרצונו וחפצו.

א נמי י"ל דמאי דלא ניחא ליה בפירוש הנזכר, הוא משום דכיון דלרב יוסף דאוקי לפלוגתייהו באין בה כדי חלוקה צריך לומר דס"ל

קשה להרשב"א מהי קושיות רב יוסף מבית הכנסת

לא ניח' להר"ן דנחלקו רבה ורב יוסף אי נחלקו תנאי בברירה

דפליגי רבנן ורבי אליעזר בן יעקב באין ברירה ויש ברירה, ובמה שכתב הרשב"א לא ניחא ליה לומר דרבה ורב יוסף פליגי גם בזו, דלרבה כולהו ס"ל דיש ברירה ולרב יוסף פליגי בברירה. והראשון נראה לי עיקר, משום דאי מהאי טעמא לא ניחא ליה, שפיר מצינן לדחות וכמבואר. אמנם הראשון ניתן ליאמר וברור.

וצריכים אנו לישב לסברת הרשב"א והרא"ש דפירשו דביש בה חלוקה היינו טעמא דפליגי משום דסברי דכל שאפשר לתקן לא סמכין אברירה, דמאי פריך ממתני' דבית הכנסת, התם נמי יש להם תיקון לכתוב חלקם לנשיא. וצריך לומר דסבירא להו דאפילו הכי פריך שפיר, דאיך קאמר דבאין בה כדי חלוקה דברי הכל מותר, הא אפשר לכתוב חלקם לאחר דומיא דבית הכנסת. אלא ודאי דס"ל דכל שאין בה אופן תיקון שיהיה שלו וישתמש בה משלו ולא יהיה אסור, דומיא דביש בה כדי חלוקה דעל ידי שחולקין משתמש כל אחד בחלקו וברשותו ושלו, לא אסרי רבנן. ומשום הכי פריך מבית הכנסת, דהתם אין בו כדי חלוקה לתקן שיהנה משלו, ואף דיש תיקון לכתוב חלקו לנשיא, הא לרבה לא קרי ליה תיקון, שהרי בחצר שאין בה דין חלוקה אית ליה האי תיקון, ואפילו הכי אמרת דברי הכל מותר, כן נראה לפרש. אלא דלדבריהם קשה, דאמאי לא תני מתני' גבי חצר האי תקנתא דתני גבי בית הכנסת.

והתוס' עלה דההיא מתני' דקתני והכותב חלקו לנשיא (מח, א ד"ה והכותב) כתבו וז"ל, והכותב חלקו לנשיא, מפרש בגמרא דהכי קאמר כיצד תקנתן יכתבו חלקם לנשיא, והא דלעיל גבי חצר לא קאמר האי תקנתא, דחצר שהיא מיוחדת

התוס' ס"ל כפירוש הר"ן

ד. ביד דוד (נדרים מו, ב ד"ה מחלוקת) כתב לתרץ קושיית רבינו על הר"ן וז"ל, ואפשר לומר, משום דאם נפרש הכי ובנדרו פליגי א"כ צריך לומר דפליגי בקנסא, ורק רבנן ס"ל דהיכא דאפשר בחלוקה קנסו והיכא דלא אפשר לא קנסו, והוא וודאי דוחק, דכיון דקנסו אין חילוק בין אפשר לתקן או לא אפשר לתקן, ובכל ענין אסור לרבנן, ולהכי מפרש הר"ן דביש ברירה פליגי, עכ"ל.

ה. היר דוד (נדרים מו, ב ד"ה מחלוקת) כתב ליישב פירוש הרשב"א והרא"ש מקושיית רבינו וז"ל, ולענ"ד אפשר לומר, דלהכי מקשה הגמרא מבית הכנסת, וכי מילתא פסיקתא היא דיש נשיא, ומתניתין מיירי בכל ענין אפילו במקום ובזמן שאין נשיא, אלא דאשמעינן א"כ התיקון כשיש נשיא, ולהכי שפיר מקשה הגמרא מדאסר בכל ענין אפילו באין תקנה לכתוב לנשיא, עכ"ל.

לומר בפירוש הכי, דרבה ס"ל דרבנן משום קנס נגעו בה, וביש בה כדי חלוקה דיכול לכוף לחבירו לחלוק וליהנות משלו, קנסו רבנן דלא יכנס לחצר עד שיחלוק, אבל באין בה דין חלוקה שאין יכול לכוף לחבירו, לא קנסו כיון דאין בידו לתקן. כן היה נראה לי, ויראתי יען ראיתי בכל הדפוסים ישנים וגם חדשים דהעתיקו לשון התוס' הכי, ובפרט הדפוס הישן שהגיהו הר"ב חידושי הלכות [המהרש"א], כתוב לא קנסו ובסוף קנסו, ואינו חסר אלא מלת לכוף, והגיה מלת לכוף הר"ב חידושי הלכות, ולא הגיה מלת לא.

ולבן נראה לי לפרש דהתוס' לא מיירו לפרש כונת רבה, אלא שהוקשה להם דלפי מה שאמר רבה דמחלוקת ביש בה כדי חלוקה [אבל אין בה כדי חלוקה] דברי הכל מותר ליכנס, אם כן אמאי קתני סיפא וכופין את הנודר למכור חלקו, דאמאי כייפינן ליה למכור, כיון דיש בה כדי חלוקה, ניכפיייה ליה לחלוק, ולמה כייפינן ליה למכור חלקו. זהו מה שהוקשה להם להתוס'. ועל זה תירצו, דביש בה כדי חלוקה דאז מתהני, כלומר כשחולק מתהני, ר"ל שיוכל ליהנות בחלוקה שיכול לכוף את חבירו, לכך לא קנסוהו רבנן למכור חלקו, אבל באין בה כדי חלוקה שאין יכול לכוף חבירו לחלוק, בכהאי גוונא הוא דקתני מתני' דקנסו ליה רבנן למכור חלקו, משום דאף דמותרין ליכנס לחצר מ"מ אסורין להעמיד רחיים ותנור ולגדל תרנגולין, ובאין בה דין חלוקה חיישינן שמתוך שרואה חבירו מעמיד והוא אינו מעמיד יתקנא בו ובה זה ועושה כן, לפיכך קנסו את זה למכור חלקו, וכמו שכתב הר"ן במתני' (גדרים מו, א ד"ה היה אחד). כן נראה לי לפרש כונת התוספות. והנה התוס' כאן לא כתבו דעתם כמאן מהנך פירושי מפרשים, אי כהר"ן או כהרשב"א.

והנה הרמב"ם (גדרים פ"ז ה"ד) פסק כר"א בן יעקב וכסברת רב יוסף וז"ל, היו שניהם שותפין בחצר, אם יש בה דין חלוקה, הרי אלו אסורין ליכנס לה עד שיחלקו ויכנס כל אחד לחלקו, ואם אין בה דין חלוקה, כל אחד ואחד נכנס לביתו

ממש אין תקנה לתת אותה לנשיא, אבל הכא דמעיקרא נמי אין כל הדברים הללו מיוחדים להם, לא יפסידו אם יכתבו חלקם, כיון שגם לו אינה מיוחדת שהרי היא לכל בני העיר, יע"ש. וצריך לומר דהתוס' ס"ל כפירוש הר"ן, דמה שאמר רבה מחלוקת ביש בה כדי חלוקה, היינו דרבנן סברי אין ברירה ור"א בן יעקב ס"ל יש ברירה, אבל באין בה כדי חלוקה דברי הכל מותר משום דעל דעת כן קנאוה לשיהא גוף החצר קנוי לכל אחד לתשמישו, ומשום הכי פריך מבית הכנסת וכמו שנתבאר, ולא קשיא כמו שהקשינו על הרא"ש והרשב"א. אבל אין לומר דס"ל כהרשב"א והרא"ש דהיינו טעמא דביש בה כדי חלוקה אסרי משום דכיון דאפשר לתקן לא סמכינן אברירה, דאם כן קשה מאי פריך מבית הכנסת, לימא שאני בית הכנסת דיש לתקן לכתוב חלקם לנשיא מה שאין כן בחצר. ובשלמא להרשב"א והרא"ש מצינן לומר דהם ס"ל, כמו שכתבתי לעיל, דס"ל לרב יוסף דאין לחלק בין חצר שאין בה דין חלוקה לבית הכנסת. אבל להתוס' דס"ל דדוקא בבית הכנסת איכא האי תקנתא ולא בחצר, קשה דמאי פריך רב יוסף לרבה מבית הכנסת, וצריך לומר דסבירא ליה כפירוש הר"ן. ועיין עוד בסמוך בזה.

והנה התוס' (גדרים מו, ב ד"ה מחלוקת) כתבו וז"ל, מחלוקת ביש בו כדי חלוקה, דאז מתהני בחלוקה שיכול לכוף לחבירו לחלוק לכך לא קנסוהו רבנן, אבל אין בה דין חלוקה שאין יכול לכוף לחבירו קנסו רבנן, ע"כ. ודבריהם צריכים ביאור, דאיך כתבו דביש בידו לכוף לחבירו לא קנסו רבנן, והא רבנן ס"ל דאסורין ליכנס לחצר. ותו במה שאמרו דבאין בה דין חלוקה קנסו רבנן, וקשה דהא אמר רבה אבל אין בה דין חלוקה דברי הכל מותר, והיינו דאפילו הכי לא קנסו וס"ל דמותרין ליכנס לחצר, ואיך כתבו דקנסו רבנן. וכבר חשבתי להגיה דבריהם הכי, [מחלוקת ביש בו כדי חלוקה, דאז מתהני בחלוקה שיכול לכוף לחבירו לחלוק] לכך קנסו רבנן, אבל אין בה דין חלוקה דיכול לכוף את חבירו לא קנסו. וכונתם

מותקשה
בדברי תוס'
דרך ביש בו
כדי חלוקה
קנסו

מפרש התוס'
דקנסינן
למכור חלקו
באין בה כדי
חלוקה

סתירה
ברמב"ם בין
אין בה כדי
חלוקה לבית
הכנסת

מתפרשים דבריו בטעמא דברירה, והכי קי"ל כרב יוסף וכדפריש רבינא דהוי טעמא משום ברירה, אלו תורף דבריו.

והוא אומר בתוך שלי אני נכנס, ע"כ. והיינו כמו שאמר רב יוסף מחלוקת באין בה דין חלוקה, אבל יש בה דין חלוקה דברי הכל אסור. והקשה הרמב"ן, הביאו הר"ן בפירוש דמתני' דלקמן (מח, א ד"ה ולא דבר), דאם כן איך פסק (נדרים פ"ז ה"ב) בשנים שנאסרו כל אחד מהן על חבירו, דאסורין בשותפות כל ישראל כגון בית הכנסת וכיוצא, יע"ש. והקשה, דהא אמרינן דבית הכנסת כחצר שאין בה דין חלוקה דמי, ובאין בה דין חלוקה ס"ל דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב דשרי, יע"ש.

והנה הלחם משנה ז"ל (נדרים פ"ז ה"ב) תירץ, דלפירוש הר"ן במתני' שכתב לחלק בין ברירה לברירה, דברירה דפליגי רבנן ור"א בן יעקב, כל עת שמשתמש כל אחד בחצר שלו לגמרי, והוי כאילו קנו חצר, חודש אחד זה וחודש אחד זה, ולפי שלא ידענו מהו החודש הראוי לכל אחד, לכך הוצרכו לטעם ברירה כו'. ואם כן בחצר שאין בו דין חלוקה, כיון שאין ראוי לשימוש לשניהם, דאין בו אלא כדי שימוש לאחד לבד, הוי כאילו קנו חודש זה כו', ואין האחד יכול לאסור בחדשו של חבירו, אבל בית הכנסת תשמישו הוא לכולן יחד, וכיון שכן יכול זה לאסור חלקו, כיון שאותה שעה שמשתמש בו חבירו יש לזה תשמיש, ואין זה כאוסר דבר בעת שאין לחבירו חלק בו כחצר השותפין, ולכך ודאי אפילו לר"א בן יעקב אסור. והא דפריך רב יוסף לרבה מבית הכנסת דהוי כחצר שאין בה דין חלוקה, היינו משום דכל אותה סוגיא סבור הש"ס דפלוגתא דרבנן ור"א בן יעקב לא תליא בברירה אלא בקנסא, וכמו שכתבו התוס' (נדרים מו, א ד"ה נדרו) בפירוש הבעיא, וס"ל דגם מאן דאמר מחלוקת בשיש בה כדי חלוקה כו' היינו משום קנס, ובכאן בהדין חלוקה לא קנסו, ומשום הכי פריך הש"ס והרי בית הכנסת דכמי שאין בה דין חלוקה דמי ואין ראוי לקונסו. ומשני, אלא אמרינן מחלוקת באין בה דין חלוקה, דרבנן קנסו ור"א בן יעקב לא קניס, אבל ביש בה דין חלוקה אסור משום קנס לכולי עלמא. אבל לפי סוגיא דפרק הפרה דתלי פלוגתייהו בברירה, יש לחלק בין בית הכנסת לחצר, וכמו שכתבתי לעיל. והרמב"ם והטור ס"ל לפסוק כרבינא, ומאי דאסיק רב יוסף דמחלוקת באין בה דין חלוקה, לפי רבינא

ביאור הלח"מ
ביישוב
הסתירה

ולפי קוצר דעתי לא נהירא לי תירוצי זה, דאם איתא דלפירוש הר"ן ז"ל דמחלק בין ברירה לברירה לא דמיא לבית הכנסת, תיקשי ליה להר"ן, דהוא ז"ל מפרש מה שאמר רבה מחלוקת ביש בה דין חלוקה אבל אין בה דין חלוקה דברי הכל מותר, דמשום טעמא דברירה הוא, ואפילו הכי פריך ליה רב יוסף והרי בית הכנסת שאין בו דין חלוקה. ואף שנאמר שכונת הלחם משנה ז"ל לומר שאף שהר"ן לא ס"ל לחלק הכי, מכל מקום הרמב"ם ז"ל סבירא ליה דיש לחלק בהכי, לפי קוצר דעתי לא נראה לי לחלק הכי, דאם איתא שהרמב"ם מודה למה שכתב הר"ן דהיינו טעמא דחצר שאין בה דין חלוקה דס"ל דשרי, הוא משום דכיון שאין ביד אחד לכופ את חבירו לחלוק ולא לעכב על ידו מלהשתמש, אמרינן דהואיל וכן ודאי מתחילה כשלקחהו על דעת כן לקחהו שתהא שלו בשעה שרוצה להשתמש לגמרי, נמצא דמאי דאמרינן דהיינו דעתייהו מתחילה, הוא משום הני טעמי שאין בידו לכופו לחלוק ולא לעכב מלהשתמש, וכיון שכן גבי בית הכנסת נמי הא איכא ביה הני טעמי, שהרי גבי בית הכנסת נמי אין ביד חבירו לכופו לחלוק ולא לעכב עליו מלהשתמש במקום בית הכנסת זה, וכיון שכן צריך לומר ההיא אומדנא דאמרינן גבי חצר שאין בו דין חלוקה. ואף דגבי בית הכנסת אית לית האי מעלנא טפי מחצר שאין בה דין חלוקה, דבבית הכנסת תשמישו לכולם יחד וכמו שכתב הלחם משנה, מ"מ לעיקר האומדנא אין הדבר תלוי היות משתמשין כולן יחד, דהא אמרינן דהיינו טעמא דאמרינן הכי, משום דכיון דאין האחד מעכב וגם אינו יכול לכופ לחלוק הוא, וזה שייך גם בבית הכנסת, אף דתשמיש של בית הכנסת לכולם יחד, מ"מ כיון שאין יכולין לכופ זה את זה לא לחלוק ולא לעכב מלהשתמש בשעה שרוצה להשתמש, ודאי דצריך לומר דעל דעת כן נשתתפו שיהיה מקום בית הכנסת זה קנוי לכל אחד בשעה שרוצה להשתמש, קנוי לגמרי לו דומיא דחצר שאין בו דין חלוקה, דהרי עיקר מה

לביאור
הלח"מ מאי
מקשה רב
יוסף לרבה
מביהכ"נ
שאין בו דין
חלוקה

חלוקה כו', ומאי פריך, שאני בית הכנסת דאפשר לתקן לכתוב חלקו לנשיא והוי כחצר שיש בו דין חלוקה, ולעולם רבנן היא [דפליגי] [דפליגי] בחצר שיש בו דין חלוקה, ומאי פריך.

וראיתי להרב ב"ח (יו"ד סימן רכד) שכתב לתרץ על דרך מה שתירץ התוס' יום טוב וז"ל, ולפי קוצר דעתי נראה לישב, דכיון דאיפסקא הילכתא כרבי אליעזר בן יעקב וקי"ל נמי הלכה כסתם משנה ותנן הכא בפירוש דאסורין בבית הכנסת, אלמא דצריך לחלק ולומר דראב"י מודה בבית הכנסת, דכיון דאפשר לתקן על ידי שיכתוב חלקו לאחר אסורין עד שיתקנו, וכי היכי דאמרין בחצר שיש בו דין חלוקה כו'. והא דקא פריך רב יוסף הרי בית הכנסת דכמי שאין בו דין חלוקה דמי כו', לא הוה ס"ל חילוק זה, דאי הוה סבירא ליה האי חילוק לא הוה פריך מידי, מכל מקום אנן ס"ל למסקנא לחלק בהכי כי היכי דלא תיקשי הלכתא אהלכתא, יע"ש.

ולפי קוצר דעתי דברי תימה הם, דכיון דלרבה ורב יוסף דהוו מרייהו דהאי שמעתא לא ס"ל חילוק זה, מה כח הפוסקים יפה לחלק מדעתם ולפסוק על פי חילוקם. ותו דמנא להו דפליגי באין בו דין חלוקה, וביש בו דין חלוקה כולי עלמא ס"ל דאסור, ואימא דפליגי ביש בו דין חלוקה וכסברת רבה משם זעירי ומתני' רבנן היא, ודוק.

וישוב ראיתי להרב חתנו הט"ז (יו"ד סימן רכד ס"ק א) שכתב על דבריו שלא דק, והאריך לדחות דבריו, ובכלל דבריו דברי עיין בו. וראיתי לו שהקשה במה שכתב הב"ח לחלק בין כותב חלקו לבית הכנסת לאחר לכותב בחצר שאין בו דין חלוקה, דגבי בית הכנסת לא מיחזי כהערמה כיון שרבים דלאו שותפין נכנסין בו, מה שאין כן בחצר דנראה כהערמה. והקשה הט"ז ממה שכתב מרן [השלחן ערוך] (יו"ד סימן רכא סעיף ט) דנותן לו במתנה ולא מיחזי כהערמה, יע"ש. ולפי קוצר דעתי אי מהא לא איריא, דהתם משום מצוה דאין לו מה יאכל התיירו אף דמחזי כהערמה, מה שאין כן במידי דליכא שום מצוה, מידי דמיחזי כהערמה

שאנו באין לדון הוא על מקום בית הכנסת שכל אחד יש לו מקום, ובמקום מיהא דמי לחצר שאין בו דין חלוקה, ודוק.

תו קצת קשה במה שכתב דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל דמאי דפריך והרי בית הכנסת היינו משום קנס, אבל לפי סברת רבינא מתפרשים דבריו דרב יוסף משום ברירה, יע"ש. וקשה לפי קוצר דעתי, דאם כן מנא לן דפליגי בחצר שאין בו דין חלוקה אבל בחצר שיש בו דין חלוקה כולי עלמא ס"ל דאסור, אימא דלרבינא דס"ל דפליגי בברירה סבירא ליה כרבה משום זעירי דפליגי בחצר שיש בו דין חלוקה. ואם משום מאי דפריך רב יוסף מבית הכנסת, עד כאן לא פריך אלא משום דס"ל דפלוגתייהו משום קנס, אבל מטעם ברירה לא קשיא, וכמו שכתב הלחם משנה. ותו, דמדברי הלחם משנה נראה דס"ל דלפי סברת רבינא מתפרשים דבריו דרב יוסף משום ברירה, משמע שכוונתו דרב יוסף דאמר מחלוקת באין בו דין חלוקה, היינו דסבירא ליה דפליגי בברירה, והיינו דפליגי ארבה במה שאמר דפליגי מטעם קנס. וקשה לפי קוצר דעתי, דמנא ליה לרב יוסף דרבה משום זעירי ס"ל דמשום קנס פליגי, דפריך עליה מבית הכנסת, ואימא דס"ל כמו שסבירא ליה לרב יוסף דמשום ברירה פליגי. ותו, לימא רב יוסף לעולם ביש בו דין חלוקה פליגי, ולא משום קנס אלא משום ברירה. באופן שאין דעתי דעת הדיוט מסכמת לתירוצן הלחם משנה, וק"ל.

והנה הר"ב תוס' יום טוב (נדרים פ"ה משנה ה) תירץ וז"ל, אבל נראה לי דלאו קושיא כלל, אלא שסוברים דמשנתינו ככולי עלמא ואף ר"א בן יעקב מודה בה, וטעמא כדכתיבנא לעיל לענין חצר שיש בה דין חלוקה דכולי עלמא מודו דאסורה, שכתב הרא"ש שהטעם שכיון שאפשר בחלוקה לא סמכינן אברירה, והכי נמי דכוותה כיון דאפשר לכתוב חלקו לנשיא לא סמכינן אברירה. ולפי שהר"ן יהיב טעמא אחרינא בחצר לפיכך לא אסיקא דעתיה לתרץ כן, אבל ג"ל ברור כשמש שזו היא דעת הפוסקים במשנתינו, עכ"ל.

ולפי קוצר דעתי קשה, דאם כן מאי פריך רב יוסף לרבה והרי בית הכנסת דכמי שאין בו דין

לא סמכינן
אברירה
כשאפשר
למכור חלקו
לנשיא

אסור, ודוחק וק"ל. ומכל מקום דברי הב"ח אינם מחוורים ממה שהקשה הט"ז עוד וכמו שכתבתי. והט"ז תירץ יתיב לקושיית הרמב"ן והר"ן תירוצ קצת מרווח וכמו שיבוא לקמן.

ביאור תשובת מהרשד"ם בדין חלוקה בבית הכנסת

לאסור בבית הכנסת, יע"ש. ואם כן קצת קשה על מוהרשד"ם ז"ל.

דוחה תירוצ
כנה"ג לבאר
המהרשד"ם
בשיטת
הרמב"ם

ועייין להרב כנסת הגדולה (ח"מ סימן קעא הגהת טור אות ה) שהקשה למהרשד"ם כמו שהקשיתי וכתב וז"ל, אבל מדברי התוס' והרמב"ם שהובא שם נראה דס"ל דבית הכנסת יש בו דין חלוקה, וצריך לישב דעתם כפי סוגית הש"ס, ואז לפי ישוב דברי הרמב"ם ז"ל יעלה יישוב למה שנתן טעם אחר, ע"כ.

ולפי קוצר דעתי נראה, דאף כי מצינן טעם לפסק הרמב"ם למאי דפסק לדין מתני', מעולם לא יש מקום לומר דס"ל בבית הכנסת דהוי כחצר שיש בו דין חלוקה, וכמבואר מהתירוצים שנאמרו ליישב דברי הרמב"ם, דלכל הפירושים ודאי דמודה הרמב"ם דלענין חלוקה הוי כחצר שאין בו דין חלוקה כיון שכשבאין לחלק הבית הכנסת אין לכל אחד ד' אמות, אלא דלענין מודר הנאה ס"ל דדמי לחצר שיש בו דין חלוקה לבד. אבל לנדון הרבנים דמיירי בעיקר דין חלוקה, לכולי עלמא אין בבית הכנסת דין חלוקה.

שאני רבים
הבאים
לחלוק
ביה"כ"נ דיש
בו דין חלוקה

ולכן נראה לי לפי קוצר דעתי שהדין עמו' במה שהוצרך למיהב טעם לנדון דידן, ולא קשיא ממה שהקשה הש"ס והרי בית הכנסת דכמו שאין בו דין חלוקה, די"ל דעד כאן לא אמרינן בש"ס דבית הכנסת אין בו דין חלוקה אלא דוקא בשנים או שלשה דבאין לחלוק הבית הכנסת או שנדרו הנאה זה מזה, בכהאי גוונא הוא דאמרינן דאין בו דין חלוקה, משום דקושטא קאי דאין בו דין חלוקה, דכי מחלקים לא יגיע לכל אחד מאנשי בית הכנסת חלק שעדיין ישאר שם הראשון עליו.

תשובת
מהרשד"ם
בביה"כ"נ
שאין בו דין
חלוקה כיון
שצריך גם
מקום לנשים

וראיתי לעמוד כאן במה שכתב מהרשד"ם ז"ל (יו"ד סימן קפב) שנשאל הרב על אנשי סיסיליא חדשים גם ישנים שהיו באהבה ואחוה זה ע' שנה, ובשנת השל"ה עלה ברוח החדשים ונפרדו ויצאו מבית הכנסת הישן ובנו בית הכנסת לעצמן, ואחר עבור זמן תבעו לאחיהם שרוצים לחלוק הבית הכנסת. והשיב הרב וז"ל הצריך לענייננו, כל דבר המשותף יש בו אחת משתי דרכים, או שיש בו דין חלוקה על התנאים שהוזכרו בש"ס ובפוסקים, או שאין בו דין חלוקה ויש בו דין גור או איגוד, כדמוכח בבבא בתרא פרק קמא. וגדר דבר שיש בו דין חלוקה, כתב הר"י בעל הטורים (ח"מ סימן קעא) כל שאילו יחלק לפי השותפין ויגיע לפחות שבהם חלק שעדיין שם הראשון עליו. והביא הטור משם הרמ"ה כו', עד נמצינו למדין דבנדון דידן אין כאן דין חלוקה, שהרי היה צריך לעשות הוצאה לפי שצריך בית הכנסת לנשים בפני עצמן ומקום למעמד ועדיין כולי האי ואולי, ואם כן דין החלוקה במקום הזה בטל, ע"כ הצריך לענייננו.

תמה תיפוק
למהרשד"ם
מסוגיין
שביה"כ"נ אין
בו דין חלוקה

ולפום ריהטא יש לתמוה, דלמה ליה האי טעמא דצריך בית הכנסת לנשים ומקום למעמד, ותיפוק ליה דהא אמרינן בש"ס בהדיא דבית הכנסת כמי שאין בו דין חלוקה. וכן כתב מהרש"ך (ח"ב סימן קעג) שנשאל על נדון זה וכתב וז"ל, ואומר דמילתא דפשיטא היא דבית הכנסת כחצר שאין בו דין חלוקה, כדמשמע בנדרים ריש פרק השותפין, וא"כ הגע עצמך שהיו אנשי הכת הזאת מודרים הנאה מאנשי הכת האחרת, אפילו הכי היו מותרין ליכנס לבית הכנסת להתפלל, דכבר איפסקא הלכתא כרבי אליעזר בן יעקב כו'. והביא שכבר הרמב"ן והר"ן הקשו על הרמב"ם דפסק

ואפילו הבית הכנסת גדול שבגדולים, אם היחידים המשותפים רבים, לא יגיע לכל אחד חלק ויהיה בו עדיין שם הראשון עליו, משא"כ בנדון הרבנים שמיידי שנחלקו קצתם מקצתם והוו כת כנגד כת ורוצים לחלוק הבית הכנסת מחצה על מחצה {מ"מ}, דבהאי גוונא ודאי משכחת לה שיתחלק ויגיע לכל כת וכת חלק שעדין שם הראשון עליו, וכהאי גוונא ודאי יכולין לכוף לחלוק, כיון שנאספו כת אחת גדולה והיו לאחדים נגד הכת האחרת, ודאי דבהאי גוונא לא אמרינן בש"ס דבית הכנסת כחצר שאין בו דין חלוקה. דעד כאן לא

אמרינן הכי אלא בשנים שנדרו הנאה זה מזה, וכלישנא דמתני' והרמב"ם ז"ל, אבל בכהאי גוונא דהוו רבים, אף להרמב"ן והר"ן ז"ל שהקשו אהרמב"ם, מודו בזה דהוי כחצר שיש בו דין חלוקה כיון שמגיע לכל כת וכת חלק שעדין שם הראשון ישאר עליו. ומשום הכי הוצרך הרב לבקש טעם זה שאין בית הכנסת לנשים ומקום למעמד, הא לאו הכי הכי נמי דשייך ביה דין חלוקה. ואדברא על מהרש"ך קשה לפי קוצר דעתי, שנראה מדבריו דאפילו בכהאי גוונא סבירא ליה להש"ס דבית הכנסת אין בו דין חלוקה, ודוק.

לולב השותפין אם יוצאים בו ידי חובה

ובחילוק בין השואל טבעת לקדש בה לשואל לולב לצאת בו

ופש גבן להבין מאי דקשה טובא בדברי הרמב"ם והטור ומרן, דהם פסקו דבחצר שאין בו דין חלוקה סמכינן אברירה ומותרין ליכנס לחצר, ומאי שנא מהא דפסק הרמב"ם (לולב פ"ח הלכה יא) וז"ל, שותפין שקנו לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא ידי חובה בראשון עד שיתן לו חלקו במתנה, ע"כ. וכן הקשה מו"ה בספר זרע אברהם (יו"ד סימן כז ח"א דף קיא טור ד) וז"ל הצריך לעניינינו, ובאמת כי לדברי הרב הם קשים, דאמאי בעינן שיקנה כל אחד חלקו, מאחר שהוא ז"ל התיר בחצר שאין בה כדי חלוקה מטעם זה, ומה בין זו לזו. ובפרט לפי דברי הר"ן שפירש דברי הרב ז"ל שכתב דבחצר שיש בה כדי חלוקה דאם חלקו מותרין כל אחד בחלקו, שטעמו משום דאנן סהדי שעל מנת כן נשתתפו שלא יוכל שום אחד מהם לאוסרה על חבריו לענין שתהא נאסרת עליו אף לאחר חלוקה כו', יע"ש, יגדל התימה, דאי האי אומדנא מהניא למישרי ברירה דאורייתא, אמאי לא מהני האי אומדנא כדי שיצא ידי חובת מצוה, ע"כ.

להרמב"ם
מדוע אין
יוצאין בלולב
השותפין
מטעם ברירה

אפילו הכי מצריך הרמב"ם שיתנו חלקם במתנה, ושהרשב"א ס"ל דהא דאחין כשלקחוהו לאכול או להריח, אבל לקחוהו לצאת בו בכל גוונא יוצאין בו, דאמרינן יש ברירה, יע"ש. אבל אי לאו דברי הרב המגיד ז"ל, הוה מצינן לומר דעד כאן לא כתב הרמב"ם דבעינן שיתנו חלקם במתנה אלא דוקא אם לקחוהו לאכול או להריח וכיוצא, אבל לקחוהו לצאת בו ידי חובה הכי נמי דלא בעינן שיתנו חלקם במתנה, דהוי כחצר שאין בו דין חלוקה. ומה שלא ביארו, דסמך אדין חצר שאין בו דין חלוקה דפסק בהלכות נדרים דיש ברירה. ובכן לא קשיא אר"ן שכתב דס"ל להרמב"ם האי אומדנא ממה שכתב גבי לולב, דהר"ן מפרש לדבריו בלקחוהו לאכול וכיוצא ולא לקחוהו לצאת ידי חובה, אבל להרב המגיד שנראה מדבריו דהרמב"ם ז"ל אף בלקחוהו למצוה משמע ליה שבעינן שיתנו חלקם במתנה, קשה.

והנראה לישב, והן קדם נביא מה שכתבו האחרונים תרי פסקי דדמו אהדדי, וכמו שכתב בספר משאת משה (ח"ג או"ח סימן ב) וז"ל, נשאלתי לדעת, הא דקי"ל דאין אדם יוצא ביום טוב ראשון בלולבו של חברו, וממעטינן בפרק לולב הגזול מולקחתם לכם לאפוקי שאלו, מאי שנא מהמקדש את האשה בטבעת שאולה

מדוע אין
יוצאים בלולב
שאלו כדין
השואל
טבעת
לקידושין

לולא המ"מ
אפשר
לאוקמי
הרמב"ם בקנו
לולב שלא
למצוה

ולפי קוצר דעתי אי קשיא הא, לא קשיא אלא להרב המגיד ז"ל (לולב פ"ח הלכה יא) דמשוה להרמב"ם והרשב"א חלוקים בזה, דכתב דהרמב"ם מיידי אפילו בשקנו הלולב לצורך מצוה

ואמר לו השאילני טבעת זו כדי לקדש בו אשה דקי"ל דמקודשת, וכמו שכתב הרא"ש בפרק קמא דקידושין (סימן כ) כו', וכן פסק הר"י בעל הטורים ומרן [בשלחן ערוך] (אבן העזר סימן כח סעיף יט) יע"ש. וכיון שכן במשאל לולכו נמי נימא הכי, היכא דהשאילו לו לצאת בו, אנן סהדי דבלשון המועיל וכו'. דליכא למימר דאי אמר ליה השאילני לולבך לצאת בו ידי חובה הכי נמי דנפיק ביה ידי חובה מטעם הנזכר לעיל, ולא ממעטינן בש"ס להוציא שאול אלא בשואל בסתם דומיא דשואל טבעת סתם וקידש בו דקי"ל דאינה מקודשת, דהא ליתא ודאי, דהרי שאלה דלולב בסתם על כרחך כשאלה דלקדש בו בטבעת דמי, דגבי לולב סתמו כפירושו דלא השאילו לו אלא לצאת בו ידי חובה כו', יע"ש.

ולפי קוצר דעתי קשה דכנראה שלא ראה לשון הטור ומרן ז"ל [בשלחן ערוך] (או"ח סימן תרנ"ט סעיף ג) שכתבו בהדיא הכי, אין אדם יוצא ידי חובה ביום טוב ראשון בלולכו של חבירו שהשאילו, דבעינן לכם משלכם, ואפילו אמר לו יהא שלך עד שתצא בו ואחר כך יהא שלי ככתחילה, לא יצא, דהוי כמו שאול, ע"כ. הרי לך דלא מיבעיא אם אמר לו השאילני לולבך לצאת בו דלא יצא, אלא אפילו אמר לו יהא שלך עד שתצא בו, דהוי לשון קרוב ללשון מתנה ועדיף מהשאילני טבעת לקדש, ואפילו הכי פסק דלא יצא, וא"כ הוה ליה לדחות ה'ולכא למימר' מדברי הטור ומרן הנזכרים, ולא היה לו לדחות מסברא דנפשיה. וכנראה שהקשו לו קושיא זו בעל פה והשיב על פה ולא ראה הלשון במקור. וקושיא זו כבר עמדו עליה ה"ז והמגן אברהם וכמו שיבואר לקמן בס"ד.

והנה מה שרצה לתרץ הרב משאת משה, דבריו תמוהים לפי קוצר דעתי הרבה. דתורף תירוצו הוא, דס"ל דמאי דתפסי קידושי טבעת שאולה במפרש שרוצה לקדש בו, לאו למימרא דכיון דקא יהביה לשם קידושין גמר ומקני ליה לטבעת ידידיה לגמרי, אלא מאי דגמר ומקני ליה הוא דוקא שוה פרוטה מהטבעת כדי לקדש, ויען דלא מקני ליה אלא שוה פרוטה, הוא דאמר הרא"ש דאנן סהדי שהקנהו באופן המועיל, אבל

למה המושאת
משה לא
דחה ה'ולכא
למימור'
מטוש"ע

בכוליה טבעת לא הקנהו. ומשום הכי גבי לולב, דכי נמי גמר ומקני חלק בלולב, דאכתי לא קרינן ביה לכם משלכם, משום הכי פסק דלא יצא, זהו תורף תירוצו יע"ש.

ולפי קוצר דעתי דבריו תמוהים מכמה טעמי, חדא, דמבואר יוצא מדברי הרא"ש בפרק קמא דקידושין דס"ל דכי אמר לו השאילני טבעת כדי לקדש, דגמר והקנה לו כל הטבעת, שהרי כתב וז"ל הצריך לענינינו, אמנם נראה לי אם אמר לו השאילני טבעת כדי לקדש בו את האשה דהויא מקודשת, שכיון דהשאיל לו אדעתא לקדש בו אשה, אנן סהדי דגמר בלכו ליתנו לו באותו לשון שיועיל לענין קידושין שתהא האשה מקודשת בו, כי אדעתא דהכי מסר בידו הטבעת, ואם לא יועיל לשון שאלה יהיה כלשון מתנה, ולכל הפחות תהיה מתנה על מנת להחזיר והויא מקודשת ויקנהו מן האשה ויחזירנה לו או יחזיר דמיו וחזרת דמים הויא חזרה אפילו לרבנן כו', [עכ"ל]. הרי לך שכתב שאנן סהדי דגמר והקנה לשם מתנה כל הטבעת, שהרי מלבד מה שכתב מילת 'לו' ומילת 'כו' אלא כתב דאחר כך יקנהו מן האשה ויחזירנו לו או יחזיר לו דמיו, וזה מורה דאכולי טבעת קאמר ולא כמו שכתב דעד כאן לא קאמר הרא"ש אלא בשוה פרוטה מהטבעת. וגם משאר לשון הרא"ש לשם מבואר זה, וגם מדברי הרא"ש בפרק יש נוחלין (בבא בתרא פ"ח סימן מו) מבואר שהקנהו לו לכולי טבעת.

ותו קשה, דאם איתא דעד כאן לא אמדינן דעתיה דמשאל אלא דהקנה לו שוה פרוטה ולא קא מקנה ליה כל הטבעת, אם כן תקשי איך האשה מתקדשת בו, כיון שאין לו בגוף הטבעת אלא שוה פרוטה והאשה סבורה שבכולי טבעת קידשה ואדעתא דהכי נתקדשה לו ואילו היתה יודעת דבשוה פרוטה מהטבעת קידשה לא הוה מיקדשה עצמה, ואיך כתב הרא"ש דמקודשת. ותו, דכיון שכתב הרא"ש דלפחות אמדינן דעתיה דנתנו במתנה על מנת להחזיר, א"כ אין סברא לומר דלא הקנה לו אלא שוה פרוטה ולא לכל הטבעת, דהרי כיון דהוי על מנת להחזיר והשואל חייב באונסין לסברת הרא"ש, מאי מפסיד המשאל אם מקנה ליה כל הטבעת, ודוק. באופן כי דבריו תמוהים

מלשון
הרא"ש
משמע
שמקנה לו
כל הטבעת

בטבעת
מוקנה לו
שוה פרוטה
ממנה ואין
מועיל בלולב